

Formål for faget håndarbejde

Formålet med undervisningen i håndarbejde er, at eleverne tilegner sig kundskaber og færdigheder, der knytter sig til skabende og håndværksmæssig fremstilling. Eleverne skal endvidere blive i stand til at forstå samspillet mellem idé, planlægning og udførelse samt udvikle færdighed i at formgive og fremstille produkter med æstetisk, funktionel og kommunikativ værdi og derigennem opnå erfaring med idéudvikling og arbejdsprocesser.

Stk. 2.

Gennem udfordringer i designprocesser får eleverne mulighed for at opleve fordybelse, arbejdsglæde, fællesskab og personligt engagement. Derved udvikler eleverne tillid til egen formåen og mulighed for erkendelse af værdien af æstetisk-praktisk arbejde.

Stk. 3.

Gennem det skabende håndværksmæssige arbejde gøres eleverne fortrolige med vore egne og andre landes tekstile traditioner og udtryksformer, så de bliver i stand til at vurdere, udvikle og formidle den materielle kultur, de selv og andre skaber og bruger og desuden forholde sig til miljø – og ressourcebevidsthed i deres materialevalg. Eleverne udvikler endvidere kompetencer i samarbejde, medbestemmelse og medansvar. Refleksion og dialog indgår som elementer i undervisningen.

Signalement af faget

På Odense Friskole undervises der i håndarbejde i 4.- 6.klasse 2 timer ugentlig i ½ år og i 7. klasse er faget valgfag – semesteropdelt med 2 timer ugentligt.

Slutmål for faget håndarbejde

Efter 4./5./6./7. klassetrin

Design og produkt

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- forstå kreative designprocesser, hvori der indgår inspiration og ideer, planlægning, udførelse og evaluering
- udtrykke sig gennem skabende håndværksmæssigt arbejde
- fremstille produkter med udgangspunkt i egne ideer
- formgive med personligt præg
- bruge omverdenen som inspirationskilde
- bruge it og medier i arbejdsprocessen
- eksperimentere med materialer, teknikker, farver, form og funktion
- forholde sig til det færdige produkt ud fra en æstetisk, funktionel og kommunikativ synsvinkel

Håndværksmæssige arbejdsområder

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- formgive og fremstille tekstile produkter
- udnytte kendskab til andre relevante materials anvendelsesmuligheder
- beherske et bredt udvalg af håndværksmæssige teknikker
- vælge hensigtsmæssige materialer, teknikker og arbejdsredskaber
- arbejde med komposition og farvelære
- kende relevante fagudtryk
- medtænke miljø, ressourceudnyttelse og bæredygtighed i arbejdsprocessen.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- give eksempler på håndværksmæssige produkters betydning som kommunikationsmiddel
- give eksempler på naturgivne og kulturelle forhold, der har indflydelse på menneskets formgivning, fremstilling og anvendelse af håndværksmæssige produkter og udtryk
- fremstille forskellige genstande med inspiration fra andre kulturer og historiske perioder
- vælge materialer ud fra overvejelser om ressourceudnyttelse og bæredygtighed
- præsentere og formidle egne produkter i samspil med det omgivende samfund.

Læseplan for faget håndarbejde

Læseplanen er struktureret ud fra de tre centrale kundskabs- og færdighedsområder.

Håndarbejde er et praktisk æstetisk fag, hvor hovedvægten lægges på det skabende håndværksmæssige arbejde med fremstilling af produkter. Glæden og udfordringen ved at omsætte egne ideer, fordybe sig i designprocesser og forvandle tekstile materialer til konkrete produkter er grundlæggende for undervisningen i håndarbejde.

Obligatorisk forløb

Den obligatoriske håndarbejdsundervisning skal finde sted på et eller flere klassetrin fra 4.-7. klasse. Skolerne kan organisere dette på forskellig måde. Denne læseplan for den obligatoriske undervisning forudsætter minimum undervisning af et omfang, der svarer til et toårigt forløb med to lektioner pr. uge.

De tre centrale kundskabs- og færdighedsområder indgår på varieret måde og med forskellig vægtning som en helhed i undervisningen. Alle områder vil ikke kunne tilgodeses i lige høj grad ved de enkelte oplæg og emner, men når det obligatoriske forløb er afsluttet, skal undervisningen have været tilrettelagt således, at eleverne har kunnet tilegne sig kundskaber og færdigheder inden for alle tre områder.

Valget af indhold skal relateres til elevernes erfaringer med tekstile materialer, arbejdsredskaber og deres nære omverden samt lægge op til en forståelse af menneskers brug af tekstile materialer. Kulturhistoriske og samfundsrelevante aspekter er væsentlige som forståelsesramme og som inspiration for de tekstile udtryksformer.

I undervisningen skal materialer, teknikker, metoder og produkter være relevante og realistiske i forhold til det overordnede tema og undervisningens mål. Undervisningen baserer sig grundlæggende på skabende håndværksmæssigt arbejde gennem udfordringer i designprocesser. For eleven står det færdige produkt naturligt som det centrale. Det er derfor vigtigt, at de færdige produkter opleves som relevante for eleven. Tingene skal have en sådan kvalitet, at eleven kan opleve glæde og tilfredshed både med sit eget arbejde og med produktet.

Arbejdsprocessernes varighed og form skal varieres, så eleverne både prøver at arbejde med opgaver af kortere varighed og med længerevarende projekter, ligesom undervisningen skal give muligheder for individuelt arbejde, gruppearbejde og samarbejde om større fælles produkter.

Design og produkt

Eleverne opøver gradvist færdighed i at planlægge og gennemføre arbejdsforløb, hvori der indgår elementerne inspiration, idé, planlægning, udførelse og evaluering.

Det centrale i området er, at eleverne indtager en eksperimenterende holdning til udformningen af produkter i forskellige materialer. De skal have mulighed for at udtrykke sig personligt i æstetiske arbejdsprocesser.

Der fokuseres på skabende og kreative processer, hvor eksisterende viden og erfaring kombineres på ny måder.

Der skal være mulighed for fantasi og fordybelse, så fremgangsmåder og teknikker kan bruges utraditionelt. Progressionen i arbejdet viser sig ved, at der efterhånden bliver stillet større krav til arbejdets udførelse og produkternes æstetiske og kvalitetsmæssige værdi.

Gennem deres refleksioner i arbejdsprocesserne får eleverne erfaringer med at foretage vurderinger og træffe valg, som får betydning for det videre forløb, for det færdige produkt og for den enkelte elevs alsidige udvikling.

Der lægges vægt på, at samarbejde, hjælpsomhed, medbestemmelse og ansvarlighed er forudsætninger for såvel arbejds glæde som for det kreative og skabende arbejde.

Eleverne opøves endvidere i at præsentere deres produkter og beskrive processen.

Eleverne skal arbejde med at

- anvende forskellige former for inspirationskilder i designprocesser, fx det nære miljø, ekskursioner, internettet, litteratur og andre kulturers traditioner
- undersøge og vurdere professionelt udformede produkter
- udforme skitser og modeller til brug for arbejdsprocessen, afprøve og eksperimentere med forskellige former, farver, materialer, teknikker og funktionsmuligheder
- eksperimentere med materialer og teknikker ud fra egne ideer og erfaringer
- dygtiggøre sig inden for designprocessernes delfaser
- overskue, planlægge og gennemføre arbejdsprocessen beskrive og evaluere designproces og produkt.

Håndværksmæssige arbejdsområder

Det centrale i dette område er, at eleverne opnår færdigheder i at bruge relevante teknikker, redskaber og maskiner ved bearbejdning af materialer. Med afsæt i de håndværksmæssige færdigheder og under gensidig inspiration arbejder eleverne med at give deres ideer fysisk form. Gennem det praktiske arbejde udvikles elevernes faglige formåen, og de opnår stigende fortrolighed med fagets arbejdsmetoder og teknikker. Samtidig lærer eleverne at bruge de rigtige fagudtryk for redskaber, materialer og arbejdsgange.

Det praktiske arbejde tilrettelægges således, at eleverne lærer hensigtsmæssige arbejdsstillinger og arbejdsvaner og lærer at indrette og bruge arbejdsområderne i faglokalet i overensstemmelse hermed.

I undervisningen indgår endvidere kendskab til forskellige materials oprindelse, fremstilling, egenskaber og muligheder samt krav til behandling og vedligeholdelse. Eleverne skal kende og efterleve sikkerhedsmæssige forskrifter for værktøj og maskiner. Eleverne skal ligeledes lære om risiko ved arbejde med farlige stoffer og materialer samt regler for bortskaffelse.

Eleverne skal arbejde med at

- bearbejde forskellige typer materialer med relevant værktøj
- afprøve og vurdere forskellige materials muligheder og begrænsninger
- formgive og fremstille brugsting og beklædningsdele
- fremstille tekstile flader, fx filte-, maske- og bindeteknikker
- udføre forskellige dekorationsteknikker, fx stofmaling, applikation og maskin- og håndbroderi
- betjene arbejdsredskaber, maskiner og andre teknologiske hjælpemidler hensigtsmæssigt
- udvikle personlige håndværksmæssige færdigheder
- blive i stand til at overskue et arbejdsforløb
- opbygge og komponere rumlige former og flader
- undersøge farvers indbyrdes påvirkning og afprøve farvevalgets betydning for det personlige udtryk
- kende og anvende korrekte faglige benævnelser for værktøjer og materialer.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Det centrale ved det samfundsmæssige og kulturelle indhold er, at eleverne oplever glæde ved at arbejde med skabende håndværksmæssige processer og derigennem opnår forståelse for den manuelle kulturs betydning for samfundets udvikling.

Eleverne skal tilegne sig kundskaber om og færdigheder i at anvende såvel nutidige materialer og teknologier som traditionelle fremstillingsformer fra historiske perioder og andre kulturer.

Ressource- og miljøhensyn er vigtige aspekter i faget. Der lægges vægt på, at eleverne får forståelse for miljø, ressourceudnyttelse og bæredygtighed. Samspillet mellem det etiske og det æstetiske indgår i diskussioner og influerer på elevernes valg af materialer og fremstillingsformer.

Undervisningen omfatter forskellige former for formidling af elevernes og andres produkter gennem udstillinger eller anden form for præsentation. Museumsbesøg, udstillingsbesøg og samarbejde med lokale håndværkere og kunstnere kan inddrages.

Eleverne skal arbejde med at

- iagttage, vurdere og diskutere genstandes betydning som kommunikationsmiddel, der udtrykker stemninger, signalerer holdninger og normer
- opnå forståelse for, hvordan forskellige samfunds beherskelse af håndværk og skabertrang har sat sig spor i historien og påvirker vores dagligdag og vores fremtid

- opnå indsigt i naturgivne og kulturelle forhold, der har indflydelse på menneskets udformning, anvendelse og fremstilling af tekstiler og tekstile genstande
- undersøge materialers oprindelse, diskutere og vælge materialer ud fra etiske overvejelser om ressourceudnyttelse og bæredygtighed
- vælge fremgangsmåder i fremstillingsprocessen, der minimerer miljøbelastningen
- fremstille forskellige genstande med inspiration fra andre kulturer og historiske perioder
- præsentere og formidle egne produkter, fx gennem udstillinger på eller uden for skolen, ved teaterforestillinger, på hjemmesider eller andet.

Undervisningsvejledning for faget håndarbejde

Indledning

Undervisningsvejledningen er en redigeret udgave af Vejledning – Håndarbejde fra 2004. Som en væsentlig ændring er en række af praksiseksemplerne disponeret i forhold til fagets tre hovedområder: Design og produkt, Håndværksmæssige arbejdsområder og Det samfundsmæssige og kulturelle indhold, som også betinger dispositionen i slutmålene og i de vejledende beskrivelser og læseplanen for faget. Det er hermed understreget, at det er disse tre hovedområder, der er grundlaget for undervisningens tilrettelæggelse.

Undervisningsvejledningens to indledende afsnit handler om hhv. fagsyn og elevforudsætninger. Derefter belyses hvert af hovedområderne – fortrinsvis gennem undervisningseksempler. Vejledningens sidste del omfatter overvejelser og ideer vedrørende nogle generelle emner med relation til faget, herunder fagets virksomhedsformer og undervisningsdifferentiering.

Fagsyn

Håndarbejde er et fag, der lægger vægt på elevernes skabende håndværksmæssige arbejde. Der tages udgangspunkt i elevernes forskellige erfaringer, ideer og umiddelbare glæde ved at arbejde med hænderne. Dette giver mulighed for fordybelse med henblik på at skabe unikke produkter med æstetisk og funktionel værdi. Det betyder, at der ikke foreligger en fast rækkefølge af teknikker eller discipliner, men at aktuelle teknikker, materialer og arbejdsredskaber vælges og læres i samspil mellem elevernes individuelle mål og undervisningens fælles mål. Der lægges vægt på den tekstile designproces som grundlaget for arbejdet.

Hjælpsomhed, at komme til orde og at lytte er sammen med medbestemmelse og ansvarlighed nøgleord for den stemning, der gerne skal opstå for at give rum for arbejdsglæde og skabende arbejde. Det er grundlæggende elevernes egne erfaringer, der danner udgangspunkt for, hvilke emner, materialer og udtryksformer der arbejdes med, men også kulturhistoriens mange spændende beretninger eller påtrængende ressource- og miljøspørgsmål kan være udslagsgivende for indholdsvalg og dermed for det endelige produkt.

Sanserne og fantasien skal have noget at arbejde med, så de livsnære erfaringer, der er tæt knyttet til håndværk og skabertrang, øges. Der skal stilles kvalitetskrav til materialer, redskaber og produkter. Gode materialer og redskaber er forudsætning for det gode arbejde og glæden ved det færdige produkt.

Designbegrebet og tekstile designprocesser

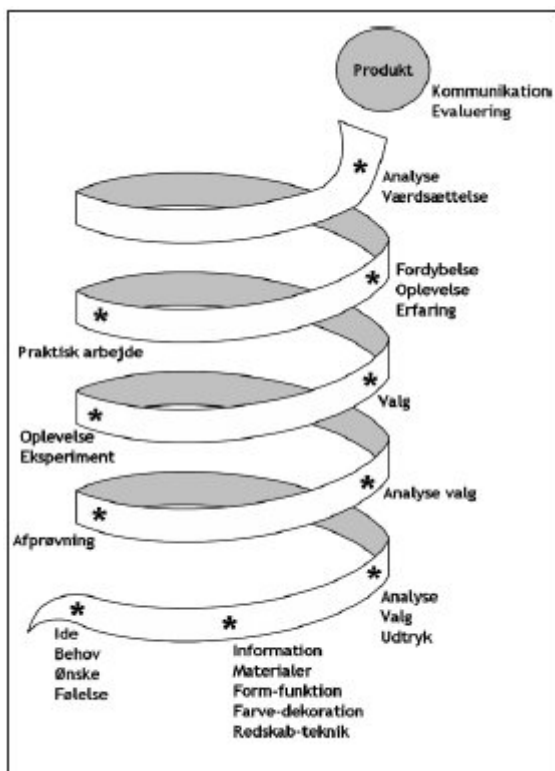
Design som begreb har mange definitioner, alt efter om det drejer sig om håndværk, kunsthåndværk eller industriel design. Her defineres begrebet design som udformning af ting, der tager hensyn til både funktion, æstetik og kommunikation. Dette indebærer, at der foretages bevidste valg i forhold til, hvordan tingene skal bruges, se ud og hvilke signaler, de skal sende.

Designprocesser som skabende æstetiske læreprocesser

Designprocesser kan være meget målrettede processer baseret på eksempelvis analyse af behov, funktion mv. Men ligeså ofte kan de foregå som "legende", eksperimenterende og skabende processer, hvor der tages udgangspunkt i sansning, oplevelse og fantasi.

Designprocesser afbildes ofte som processer, der rummer tre faser: Idé – produktion – produkt.

Sædvanligvis foregår sådanne processer ikke lineært, og ofte rummer de store udfordringer, samt mange frustrationer, hvilket medfører, at sådanne processer mere illustrativt kan skitseres som en spiral.

Idé: Hanne Dalager

Det at skulle håndtere situationer, som ikke umiddelbart synes til at løse, kan imidlertid sætte skub i en kreativ proces, da man bliver nødt til at tænke anderledes og finde på nye løsningsmetoder.

Idéfase tager udgangspunkt i elevens møde med omverdenen – en oplevelse, der skaber følelser og efterlader indtryk. Dette følelsesmæssige engagement skaber en impuls/sætter et aftryk i personens indre – en forestilling, idé eller et ønske om at skabe et udtryk i et bestemt formsprog. I starten fremstår ideen ikke skarp og tydelig, men igennem en intens idéudviklingsfase med afsøgning af indhold og form via ord, skitsearbejde, formudvikling mv. konkretiseres ideen. Efterfølgende når

man over i en ligeså koncentreret produktionsfase. Her må opsøges viden, ligesom materialer, redskaber og teknikker afprøves. Specielt eksperimenteres der med de forskellige elementer med henblik på at udvikle nye ideer samt realisere præcis den idé, som man nåede frem til i ideudviklingsfasen.

Eleven får undervejs i en given proces afprøvet og opøvet sine færdigheder i sin søgen mod at realisere ideen. Udfordringen er at få hånd, materialer og værktøjer til at gå op i en højere enhed i forhold til det ønskede udtryk. Undervejs i processen stilles eleven over for en række valg. Det er elevens personlige æstetiske fornemmelse, som er med til at vurdere og tolke de forskellige muligheder og afveje dem i forhold til ideen. Således får det færdige produkt et personligt udtryk, og den personlige smag ledes af lysten, stræben efter helhed, sammenhæng, mening m.m. Det kan være det smukke, det sjove eller det groteske, således at det færdige produkt rummer en overensstemmelse mellem den indre følelse, stemning eller forestilling fra idéfasen og den ydre form, hvorved produktet i sig selv kan kommunikere budskaber, betydninger og indhold.

Når man fremstiller et produkt via en designproces, vil der være fokus på håndværket, men også stor koncentration omkring udtryk og kommunikation. Der vil således foregå et samspil, en uafbrudt vekselvirkning mellem iagttagelse, forestilling, udførelse og udtryksform i en konstant undersøgende formgivende proces.

Den gode æstetiske læreproces bringer personen tættere på genstanden, men også på sig selv, og oplevelsen vil sætte sig spor i kroppen, som via den skabende og eksperimenterende arbejdsproces bliver til erfaring samt erkendelse.

I designprocesser med fokus på det æstetiske udfordres man konstant og tvinges til at overvinde grænser. Får man kæmpet sig igennem problemerne, har man efter sådanne processer opnået styrke, selvtillid og erfaring med egne evner.

Designprocesser er i grundsubstansen idéudvikling, kreativitet, problemløsning, æstetik og håndværk i skøn forening.

Elevforudsætninger

Elevernes individuelle erfaringer med håndarbejdsfaglige materialer, redskaber og aktiviteter vil være meget forskellige, når de begynder på det obligatoriske forløb. De vil i varieret omfang have erfaringer fra hjemmet, indskolingen, daginstitutioner og fritidsordninger.

Fra beklædning og boligtekstiler har eleverne allerede oplevet tekstilers forskellighed. De kender fx forskellen mellem sportstøj og vintertøj, mellem plaider og håndklæder. De sansede oplevelser med forskellige materialer, som fx at noget kradses, andet er blødt, kan eleverne bruge, når de i undervisningen skal tage stilling til, hvilke materialer der er gode at bruge i en given sammenhæng.

Elevernes finmotoriske færdigheder vil ligeledes være forskellige, alt efter hvilke grundlæggende erfaringer de har med arbejdsredskaber som fx sakse, nåle, målebånd og symaskine. I planlægning og tilrettelæggelse af undervisningen må læreren tage højde for disse forskelligheder, dvs. vælge forløb og forberede oplæg, der lægger op til differentiering.

De erfaringer, som eleverne har med produktfremstilling, vil desuden være afhængige af, hvilke sammenhænge dette arbejde er foregået i. Der er forskel på, om eleverne er blevet "undervist" eller har arbejdet på egen hånd. Disse og lignende forhold vil alle have betydning for elevernes tilgang til håndarbejde som skolefaglig disciplin.

Fagets tre hovedområder belyst ved eksempler

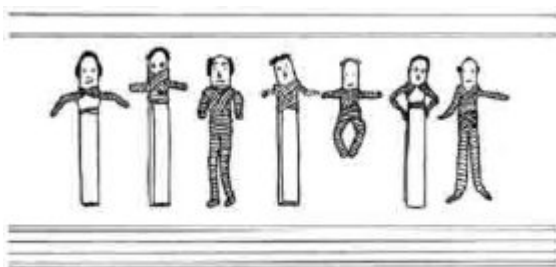
De følgende eksempler på undervisningsforløb illustrerer fagets tre hovedområder: Design og produkt, Håndværksmæssige arbejdsområder og Det samfundsmæssige og kulturelle indhold. Nogle af eksemplerne er ganske korte dele af undervisningsforløb, mens andre er detaljerede beskrivelser af længere forløb. Eksemplerne er valgt ud, så de hver især har hovedvægten på et enkelt område. Eksemplerne afspejler dog samtidig, at alle tre hovedområder vil indgå i ethvert undervisningsforløb, men med forskellig vægtning afhængig af det valgte emne. I ethvert forløb vil indgå overvejelser om og erfaringer med form, farve, funktion, materiale, redskab og teknik.

Design og håndværk

At arbejde med designprocesser i undervisningen handler om at sanse og erkende, forvandle og skabe, danne og udtrykke. Det drejer sig derfor også om praktiske færdigheder, altså håndværk i bred forstand, og det drejer sig om erkendelses-, udtryks- og arbejdsformer, der knytter sig til et indhold af kunstnerisk og kulturhistorisk art. Håndarbejde har i sig muligheder for at udvikle elevernes egen skabertrang, men lærerens valg er afgørende for, om dette sker. Det gælder ved valg af indhold og arbejdsformer, men også ved at udfordre eleverne med inspiration og mangeartede sanseoplevelser som fx musik, poesi, litteratur, billeder, film, tøj og ting og mødet med musiske mennesker og begivenheder.

Sovedyr – grimrikker – uglydolls

Kært barn har mange navne, og netop væsener, som man selv har skabt fra grunden af, har særlige kvaliteter og værdier indbygget i sig. De kommer frem, når der er behov for hygge og trøst, og de liver op, når behovet trænger sig mest på – fx mellem godnathistorien og søvnen. De er der, hver gang der er brug for dem. De sover eller er på standby med åbne øjne, når de ikke er i brug, og de hører til i eventyrenes verden. Derfor ser de ud, som de gør.

Ann Merete Ohrt, *Bekymringsdukker*.

I Mellemaaerika har man specielle "hjælpevæsener", der kaldes for bekymringsdukker. De lægges under hovedpuden om natten, og man kan betro alle sine bekymringer til dem, så de forsvinder ud af ens eget hoved.

Hvordan ser et godt hygge- og trøstevæsen ud? Hvad skal det kunne? Hvad skal det laves af og hvordan? Hvordan skal mit væsen se ud? Ideerne omsættes i ord og skitser. I samarbejde findes den endelige form. Der vælges materialer og farver, og det praktiske arbejde ved symaskinen eller arbejdsbordet starter. Når alle væsenerne er færdige, stilles de op til en afsluttende parade, inden de marcherer hjem og vækkes til live for korte stunder i et måske langt liv.

Puder

I et forløb, hvor eleverne fremstiller puder, kan der tages udgangspunkt i farverne på elevernes værelser. Der kan som udgangspunkt laves et farvekort med maks. seks farver. Ud af disse vælger eleverne de tre, som de ønsker at arbejde videre med. Forstykket til puden sys sammen af to halve stykker i to af de valgte farver. Bagstykket sys af den tredje valgte farve og monteres fx med en lynlås. For at give puden et personligt udtryk kan der laves en dekoration i et it-tegneprogram, hvor der fx leges og eksperimenteres med elevens for bogstaver i sammenhæng med de tre valgte farver. Det endelige resultat printes ud og trykkes eller applikeres på.

Maling på stof

Dette er let at gå til, også i de mindre klasser. Det praktiske arbejde med at blande de våde farver er sjovt, og eleverne kan dels bygge videre på de erfaringer, de har fået i billedkunst, og dels føje nye til. Hvad sker der for eksempel, hvis man maler, når stoffet er vådt? Hvis farven er tynd, og man sprøjter den på? Når man maler med svamp eller malerulle? Når man dækker noget af stoffet af, mens man maler videre?

Stoffet kan efter fixering bruges til tøj eller brugsting, men er også oplagt som baggrund for billedsyning, bannere eller anden rumudsmykning.

Billeder

Når man arbejder med billedfremstilling, har tekstile materialer særlige muligheder, som man bevidst kan gøre brug af. Virkningen og effekten af materialer er afhængig af, hvordan de kombineres og bearbejdes. For eksempel kan uld filtes hårdt, så det får en fast og tæt karakter. Det kan også filtes tyndt og spindelvævsagtigt, eventuelt med gaze eller silke.

Brug af utraditionelle materialer som cykelslanger, armeret plast, pels samt genbrug af gamle broderier og strik kan give spændende og anderledes billedudtryk.

It og billedvævning

Eleverne har arbejdet med farvelære og farvernes betydning for det billedlige udtryk. De har tidligere arbejdet med flettede og vævede bånd og kender til trend, islæt og vævetæthed. Nu får de et oplæg om billedvævning, herunder om specielle teknikker og vanskelige figurer. De ser nogle eksempler på billedvævning og lærer måske, at fx kelimmønstrenes linier er trappeformede. Eleverne har på forhånd fremstillet en væveramme i træ, som de har spændt trend op på.

De arbejder nu ved computeren i en grov skærmopløsning, hvor de hver især udarbejder et væveforlæg ved at eksperimentere med former og farver. Inden dette arbejde har de individuelt

bestemt sig for højst fire farver ved at se på de muligheder, vævegarnet giver. Findes de valgte garnfarver ikke i standardpaletten, redigerer eleven selv farverne, så de passer til de valgte.

Når billeder tegnes på en computerskærm i den grove opløsning (fx 320 x 200), vil det ligne "trapperne" på et vævet stykke. Man kan tegne de grove skitser, der skal til et væveforlæg, og afprøve og rette mange forslag til former og farver. Væveforlæggene trykkes ud på papir. Ved at bruge kopimaskinen tilpasses forlægget i størrelse til den enkelte væveramme, og billedets konturer tegnes på trenden. Så væver eleverne, og det færdige billede sidder allerede i en ramme. Der holdes en fernisering med de ophængte billeder.

Billedtegn, mønstre og ornamenter

At arbejde med mønstre kræver blik for detaljer. Når man fokuserer på enkelte dele og udelukker andre, opdager man en mønsterrigdom i naturen: ribberne på et blad, overfladen på en ananas eller fjerene på en perlehøne. Hverdagens ting kan også være til inspiration, fx huse, gader, kloakdæksler og bildæk.

Gennem arbejdet med dette område får man øvelse i at "se", og det er en leg, man kan have stor glæde af sammen med sine elever. Det giver desuden oplagte muligheder for at arbejde videre med de forskellige indtryk, at forenkle og stilisere, at fremstille et koncentrat af oplevelsen i form af et personligt mønster.

At ordne i mønstre, sammensætte og gentage skaber både ro og rytme i udtrykket. Ornamentet kan være den ydre ramme, man sætter op for sit mønster, og inden for rammens regler kan man være nyskabende. Mønstre og ornamenter er ikke bundet til en bestemt håndværksmæssig udtryksform, men kan udføres i fx broderi, strik og tryk.

Ud over at være dekorative fungerer mønstre og ornamenter også som billedtegn – et andet sprog. Tænk på præstens messehagel, hvorfra man direkte kan aflæse årets gang, den kirkelige handling og andre kristne symboler. De er en del af vores kultur. Andre kulturer bruger andre billedtegn.

Også det moderne samfund kommunikerer ved hjælp af billedtegn og symboler. Et firmas logo skal være med til at tegne firmaets image udadtil. Der er stor reklameværdi forbundet med at vælge det rigtige logo, som aflæses meget hurtigere end ord.

Ansigter, portrætter og masker med applikation

Forløbet, der er beregnet på mellemtrinnet, giver et eksempel på, hvordan man kan udtrykke sig gennem tekstilt arbejde. Der er lagt vægt på, at der i arbejdet skabes en vekselvirkning mellem det fælles og det individuelle.

Et indledende oplæg om masker kan tage udgangspunkt i et museumsbesøg, dias, cd-rom, billeder fra blade og bøger eller elevernes medbragte portrætfotos.

Eleverne kan se sig selv i et spejl, studere hinanden to og to, male sig selv og/eller hinanden med ansigtsmaling eller sminkefarver eller tegne et selvportræt. Den sideløbende samtale kan dreje sig om ansigtets form, ansigtspartiernes placering i forhold til hinanden, rynker, folder og om, hvad der har betydning for at opnå et bestemt ansigtsudtryk.

Flg. arbejdsplan kan derefter følges:

- Når eleverne er færdige med deres skitsetegninger, som de har udarbejdet med lærerens individuelle vejledning, tager de – evt. i samarbejde med læreren eller hinanden – beslutning om, hvilken skitse de ønsker at bruge som grundlæggende motiv, når det skal overføres til stof og applikationsbroderi.
- Skitsen overføres på stoffet efter at være ændret på kopimaskinen til den ønskede størrelse.
- Fælles gennemgang og introduktion ved indførelse af applikationsbroderi, dvs. materialer, påsyning af stof og fladeudfyldninger ved hjælp af stof og sting.
- Klasesamtale om, hvordan man ved hjælp af stoffets og garnets struktur og plasticitet kan frembringe forskellige virkninger. Hvad gør et ansigt sjovt eller uhyggeligt? Man kan for at opnå reliefvirkning ved fx næse, mund og kinder lægge fyld ind mellem bund- og applikationsstof. Stingtype og udførelse har betydning for både holdbarhed og for virkning.
- Individuelt arbejde med skitser, broderi og montering. I denne del af forløbet vejledes eleverne igen individuelt – både mht. konkrete håndværksmæssige instruktioner i fx sting og variationsmuligheder og i forhold til elevens interesse og færdigheder.
- Afslutningsvis laves en udstilling, og forløbet evalueres.

Brugsting eller billedudtryk

Grænsen mellem en brugsting og et billedligt udtryk kan være svær at trække. Man behøver heller ikke at gøre det, for det kan være i spændingsfeltet mellem disse to begreber, at æstetisk kvalitet opstår.

Lav en lampe af skrot med en skærm af genbrugsmaterialer! Hvad er en lampe? Hvordan har andre udformet lamper? Hvordan skal min lampe se ud? En sådan opgave lægger op til, at der arbejdes projektorienteret i en form for designproces. Den forudsætter en analyse og vurdering af lamper. Den lægger op til fokus på valg af materialer, redskaber, form, farve, teknik og funktionsmuligheder og stiller krav om stillingtagen til ressourcer. Der er mulighed for at arbejde med mange forskellige – også ikke-tekstile – materialer eller bruge tekstile materialer på en ny og anderledes måde. Fx kan lampefoden og skærmen gå i ét, eller skærmen kan være i brugt indpakningspapir dekoreret med grove sting med sejl garn, bast eller optrævlet garn. Lampefoden kan også formes i tekstilt materiale over et skelet og afstives.

På samme måde kan man skabe en stol om til en skulptur, man kan sidde på. Det kan være en hård træstol, der får et løst betræk med pude og bliver til en zebra, eller en polstret stol, der får nyt betræk – pels – og bliver til en bamse, man kan gå i hi hos.

Fantasiens verden

Overgangen mellem beklædning og forklædning, mellem billede og tableau, mellem skulptur og installation, mellem installation og rum er glidende. Alle overgangene handler om en bevægelse fra tingen, den enkelte, til det sammensatte, til udtrykket og dramaet.

Scenografien rummer både kulisser, scenerummet, dragterne, lyset, masker, marionetter, rekvisitter og lyd. Selve formsproget er overvejende fortællende, fabulerende eller dekorativt, og her er der mange muligheder med tekstile udtryk. Tekstilerne – stoffet – der kan hænge, omslutte, draperes, strækkes og formes efter rum og personer, er en vigtig del af arbejdet med at skabe fantasifulde

rum. Når man arbejder med dette formsprog, er man ikke længere bundet af de krav om funktionalitet og pasform, som kendetegner almindelig beklædningssyning, og fantasien kan slå ud i lys lue.

Scenen eller tableauet er et rum, der åbner sig og giver den spændvidde og det dramatiske udtryk, der er med til at styrke håndarbejdsfagets kommunikative virksomhed.

Eventyrlig filtning

En klasse har eventyr som tværgående tema. Inspireret af en eventyrfortælling opfinder børnene deres eventyrvæsen, som skal indgå i et fælles eventyrtæppe, og begynder at tegne nogle forslag uden for mange detaljer. De vælger et stykke karteflor i den farve, væsnet skal have, og forfilter det. Det klippes så ud efter tegningen.

De karter derefter uld til baggrund, lægger ulden tyndt ud. Hver elev filter en firkant af baggrundsulden ganske let, lægger det udklippede væsen på sammen med eventuelle detaljer i andre farver og filter derefter det hele fast. Der kan også filtes huler, bakker, slotte, træer og meget mere på tæppet – fx med skulpturel effekt.

Tæppet hænges op i klassen og kan fremover danne udgangspunkt for spændende eventyr og fortællinger.

Dette undervisningsforløb giver eleverne en viden om, hvordan man kan omforme naturmaterialer til tekstile udtryk. De oplever fornemmelsen af ulden i det varme sæbevand og lærer om uldens egenskaber og behandling. De prøver at klippe, karte og vaske. De arbejder både individuelt med deres egen figur og er fælles om det store tæppe, hvor de hver især bidrager til det færdige udtryk.

Dukker, drama og animation

Eksemplet beskriver, hvordan man kan skabe dukker med personlige egenskaber. Dukkerne kan anvendes til drama eller i forskellige lege, hvor dukkerne “har brug for” en identitet.

Eleverne lærer om de problemer, man møder, når et fladt mønster skal omsættes til rumlig form, og de lærer om forskellige dekorationsmetoder.

Som led i et længere undervisningsforløb i håndarbejde og dansk tegnes og sys dukker, hvis udtryk og “personlighed” eleverne selv vælger. Det kan være en opdigtet figur, en mediestjerne eller andet, som er centrum for opmærksomheden.

Eleverne tegner på papir eller i et tegneprogram deres eget forslag til dukkens hoved og tøj – evt. over en vejledende grundform. Dukken sys i elastisk stof og stoppes ud. Ansigtstræk males eller broderes, og hår sys på. Tøj og tilbehør sys, strikkes, filtes mv. Her kan alle materialer anvendes, og mange brugbare teknikker læres.

Dukkerne får deres egen livshistorie, fx ved at hver dukke skriver dagbog. Måske skal de også indrette deres værelse eller have eget pas og pakke en kuffert, fordi de skal ud at rejse. Det kan være, de spiller teater for hinanden, og sådan nogle dukker kan også blive ret gode til at tale engelsk.

H.C. Andersen banker på

Eleverne arbejder med H.C. Andersens eventyr i dansk. Nogle eventyr udvælges til dramatisering, og klassen deles i tre grupper, der arbejder med hver deres eventyr. I dansktimerne er rollerne blevet fordelt, og eleverne har beskrevet netop deres figur og tegnet den. Håndarbejde kommer nu i spil, og der vælges under hvilken form, stykkerne skal fremføres.

“Svinedrengen” bliver lavet som stangdukkeforestilling på meget enkel vis. Dukkerne klippes i karton, og de får tøj på fra kludekassen. De fastgøres på blomsterpinde og er klar til brug. Der applikeres evt. bagtæpper til de forskellige scener – fx på slottet, ved svinestien og ved byporten.

“Prinsessen på ærten” laves som handskedukkestykke med syede hoveder og kroppe med dragter. Som rekvisitter fremstilles seng, madrasser og dyner.

I “Det er ganske vist” bliver det hovedbeklædninger i form af høns, duer og ugler, der præsenterer historien. Eleverne tegner hinandens hoveder af, og ud fra disse omrids tegnes der mønstre til tætsiddende kyser/huer. Disse sys i billigt bomuldsstof - gamle lagner kan bruges. Der ses på høns, duers og uglers særlige kendetegn, og der tegnes mønstre til rumlige udgaver af de forskellige fugle. De sys i bomuldsstof, udstoppes og sys på kysen.

Eleverne vil få en grundlæggende forståelse af eventyrenes indhold – både gennem deres dramatisering og gennem det praktiske arbejde med fremstilling af væsentlige scenografiske virkemidler, der har gjort forestillingen sjov og præsentabel såvel for andre som for dem selv.

Masker

I slutningen af den obligatoriske håndarbejdsundervisning arbejder en klasse med masker, der først skal bruges som udsmykning uden for klassens lokale og siden skal kunne bruges som dekoration hjemme eller som fastelavnsmaske.

Eleverne er fortrolige med silkemaling, med gutta, farvelære og quiltning på maskine. Et fælles emne om fugle er udgangspunkt for det skabende arbejde med “fuglemasker”. Det bliver til uvejr-, forårs-, ild- og snefuglemasker. Maskerne skal være symmetriske. Det ydre af masken og mønstrene på masken tegnes op med gutta på silkestoffet, og der males med silkemaling. Derefter quiltes maskerne på maskinen, og enkelte områder udstoppes yderligere med syntetisk vat. Nogle masker dekorerer med perler, broderi eller fjer. Til sidst monteres de enkeltvis på stoffbeklædt karton.

Tekstile arbejdsområder

Beklædning

Enkle former for beklædning som shorts, overdele eller hatte kan være gode startopgaver. Opgaven kan godt være fælles for en klasse, men med mulighed for individuelle variationer. Elevens personlige valg i forhold til farve, form og materialer er vigtigt: Skal tøjet være løstsiddende eller stramt, kort eller langt, ensfarvet eller spraglet? Der arbejdes med fx lommer, lynlåse, stikninger eller lignende, som har betydning for elevens oplevelse af produktets rette signal.

Tekstilfabrikken

Som en mulighed for at lave håndarbejde på en helt speciel måde kan man efterligne en tekstilfabrik, der skal producere mange eksemplarer af samme produkt på samlebånd. Det kan være, klassen skal til Norge og har brug for anorakker, eller at billedkunst ønsker sig nye forklæder. Det giver mulighed for at dele arbejdsprocessen op i mindre, overskuelige enheder i form af forskellige "jobområder".

Arbejdet kan tilrettelægges som en virksomhed med en direktør, som leder og fordeler funktionerne, eller jobbene kan fordeles efter lyst og evner. "Tekstilfabrikken" kan i bund og grund have det overordnede formål, at det bliver muligt at fremstille produkter, der ligger ud over den enkeltes formåen, men som netop bliver mulige ved at fordele arbejdet, så gruppens ressourcer bliver udnyttet bedst.

Det vil i denne sammenhæng være oplagt at komme ind på monotone arbejdsprocesser og belastende arbejdsstillinger, specialisering, priser og andre forhold, der omhandler det "rigtige" arbejdsmarked, men samtidig vil det være en god oplevelse for klassen i fællesskab at arbejde på et stort samlet projekt.

Hverdagens brugsting

Brugsting som fx beholdere er formgivet til en bestemt opbevaringsfunktion. Det kan være et etui til en mobiltelefon, et kamera, en drikkedunk, penge, fiskestang eller andet. Her er valg af materialer helt afgørende for funktionsdueligheden. Der skal fx tages stilling til, om beholderen skal være vandtæt, slidstærk, temperaturisolerende, men også om den skal være feminin, rustik eller sporty. Samtidig er der mulighed for at differentiere opgaven gennem valget af dekorationsformer m.m. Det rigtige tilbehør i form af trykknapper, snore eller lignende kan være genveje til løsninger og give produktet en professionel finish.

Æsker

En klasse fremstiller æsker til opbevaring af smykker, souvenirs eller andre samleobjekter. Der sættes fokus på fx broderi eller stofmaling, når låget udsmykkes. Størrelse og form tilpasses beholderens kommende funktion. Valget af materialer, som fx pap, lim og tekstiler til beklædningen, er afgørende for æskernes funktionelle værdi. Forløbet er desuden velegnet i tværgående samarbejde med geometri i matematik.

Håndværksmæssige teknikker

Strikning

Strikning er en kulturteknik, hvis historie rækker langt tilbage i tiden. Efter at tekstilindustriens maskiner har overtaget langt størstedelen af den kommercielle produktion, har strikning som færdighed udviklet sig til en hobbyaktivitet, der sender signal om overskud og fordybelse. Samtidig er det en glæde at kunne skabe egne produkter.

Som disciplin kan strikning være vanskelig. Der kræves både en god finmotorik, højre-venstrekoordinering og rutine. Gennem strikning får eleverne kendskab til, hvordan tekstiler – i hånden eller maskinelt – kan fremstilles fra tråd til flade. Med enkle teknikker, tykke strikkepinde og et stort udvalg af forskellige garner kan eleverne fordybe sig og skabe unikke produkter.

Eventuelt kan de første forsøg med fejl og mangler bruges i sammenhæng med andre materialer, fx som et midterfelt på en pude, et element i et billede eller til en skulptur, eller de kan valkes og bruges som interessante stofflader. – Som introduktion til strikning kan det også anbefales, at man strikker på knagerækker – en variation som ligner fingerstrikk og strikning på Strikke-Lise meget, og som er meget enkel at overskue.

Det følgende forløb er et eksempel på, hvordan man i et fælles strikkeprojekt evt. kan bruge de første strikkeforsøg til fremstilling af en konkret ting, som andre kan have glæde af. Eleverne lærer at strikke, og gennem de mange spændende historier om, hvordan strikning har eksisteret og udviklet sig gennem tiden, sættes strikning som teknik ind i en nutidig og meningsfuld sammenhæng.

Strikkefabrikken

Som oplæg til et projekt vises fx en film om børn i Calcuttas slum. Hvordan kan vi hjælpe? I forskellige hjælpeorganisationer er der blandt andet etableret tæppeprojekter til fordel for sådanne børn. Mange børn og voksne over hele verden har strikket lappetæpper til en række børnehjem verden over.

Læreren kan på forhånd have gjort det nødvendige antal strikkearbejder klar. Der er slået masker op og strikket et par pinde retstrikkning. Rester i uldgarn og blandinger af uld og syntetisk garn kan bruges og kan med fordel samles ind blandt eleverne, der næsten alle kan skaffe rester hjemmefra. I øvrigt er det også en oplevelse at trævle en gammel trøje op, spænde garnet op, dampe det og strikke af det på ny.

Gruppevis lærer eleverne at strikke ret. De, der kan, hjælper nybegynderne, eller måske har man kunnet overtale nogle af klassens bedstemødre til at være hjælpelærere i den indledende fase. Når første lap er færdig, kan eleverne strikke ret og lukke af. Det er nu tid til at lære at slå op og måske strikke striber. Lidt efter lidt er produktionen på "fabrikken" gået i gang. Der strikkes i håndarbejdstimerne, i frikvartererne og hjemme. Efterhånden som de firkantede lapper hober sig op, sys eller hækles stykkerne sammen. Når tæppet har den rigtige størrelse, afsluttes med en kant hele vejen rundt. Nu er der kun tilbage at skrive et brev fra "Strikkefabrikken" til modtageren, og tæppet kan sendes af sted fra posthuset.

Når det første tæppe er sendt, kan arbejdet fortsættes af de elever, der har lyst. Kurven med restegarn og pinde står i klassen og indbyder til at tage fat på en ny lap. En sådan kurv kan være en mulighed for en vikar eller for de elever, der har brug for en pause eller afveksling. Selv på lærerværelset kunne man placere en kurv til fri afbenyttelse eller tage den med til det første forældremøde i 4. klasse. Ikke alle forældre kan strikke!

Når eleverne har lært at strikke, kan man arbejde videre med strikning af mere komplicerede arbejder i plane eller rumlige former.

Hækling

Det følgende eksempel har som udgangspunkt, at eleverne lærer ved at se, hvordan læreren gør, derefter prøver de selv, ser igen efter læreren, får hjælp og øver sig for til sidst at eksperimentere og skabe egne udtryk.

Hækl bare løs!

Hækl lange rækker af luftmasker i forskellige farver, sno eller flet dem til bånd, og man har et bælte eller en bæresnor. Hækl frem og tilbage eller rundt med fastmasker og for nogle elevers vedkommende måske også med stangmasker. Herved dannes flader, som kan antage mange former, måske ved tilfældighed, måske ved bevidste valg. Når man hækler flere gange på samme sted, arbejder sig ud i et felt, tilbage til et andet sted, frem og tilbage og rundt, opstår der figurer, som ved fantasiens hjælp og med brug af broderi, sammensyning og sammenhækling kan blive til hvad som helst: blomster, masker, dyrelignende væsner eller fantastiske skulpturer.

En sådan start på hækleområdet opøver håndelaget og giver mulighed for at eksperimentere med fladeopbygning og farvekombinationer. Senere kan eleverne bruge og udvide deres færdigheder ved at hække brugsting efter eget valg som fx boldnet, minibasketkurve og kalotter.

Som indledning til forløbet kan læreren have opsat en udstilling af gamle og nye hæklearbejder. Dette kan give anledning til en samtale om hækling før og nu: Kender eleverne nogle, som hækler? Hvad hækler de? Hvad bruges tingene til?

Maskinsyning

Symaskinen er et meget væsentligt og spændende redskab, der signalerer faglighed og professionalisme. Man kan introducere symaskinen ved at lade eleverne undersøge maskinens mange muligheder gennem "frie øvelser".

Hvad er nødvendigt for at bruge maskinen? Fx at kunne tråde, sy, hæfte ende m.m.

Hvilke funktioner ligger gemt i de enkelte knapper? Fx at variere længde og bredde på sting, forskellige stingtyper som slangesøm, stræksøm og syning med sænket transportør.

Vær din egen mekaniker. Prøv fx at åbne og rense maskinen, smøre den og skifte nål.

"Vild syning" er et eksempel på, hvordan en basisfærdighed kan læres ved at eksperimentere og undersøge og samtidigt resultere i en brugbar ting. Eleverne kan eksperimentere og afprøve symaskinen ved at sy stof sammen, sy lag på lag, zigzagge, sy pyntesyning, stoppesyning osv. Det, der ikke lykkes, klippes væk.

Med en søger kan man finde et område, som ser særlig godt ud. Klip det ud. Det kan bruges til kalenderromslag, billede eller kort. Det kan også, efter at være betrukket med plastik, bruges til en pung eller et etui.

Tryk på stof

Hvis trykmotivet er enkelt, kan det klippes ud i et stykke kopipapir, og "negativet" sættes fast på stoffet med malertape. Stoftrykfarven duppes på med en svamp, og papiret fjernes. Metoden er god og enkel, hvis motivet kun skal trykkes få gange.

Silketryksrammen bruges, hvis der skal mange nøjagtige detaljer med som fx på "Klassens egen T-shirt". Alle elever tegner deres egen tegning af det, de forbinder med sommer, sol og ferie.

Tegningerne nedkopieres, forenkles eventuelt og sættes sammen, så de danner en hel komposition. Dette nye billede overføres fotografisk til silketryksrammen sammen med alle elevernes navne. Eleverne trykker nu selv deres T-shirt med samme fælles motiv, men med individuelle farver. En sådan "mindetrøje" kan være en god afslutning på 9. klasse.

Komposition

Ideerne og eksemplerne tager udgangspunkt i koblingen mellem håndarbejde og matematik, dvs. mellem praktisk anvendt matematik og et tekstilt udtryk.

Når man arbejder med ornament, mønstre og borter bruges og læres matematiske begreber fra geometrien i praksis, eksempelvis spejling og drejning. Med passer tegner eleverne cirkler, og gennem afprøvninger og forsøg lærer de at dele dem i halve, fjerdedele og sjettedele osv. De leger videre med passeren og forvandler cirklerne til blomster eller abstrakte figurer, som kan bringes til at dække hinanden ved geometriske flytninger.

Mindst to udkast farvelægges, og disse udkast udstilles. Eleverne vælger den blomst eller figur, de synes bedst om. Den kopieres over på mønsterpapir, og de enkelte felter klippes ud i stof. De sætter de forskellige stofstykker sammen og syr blomsterne og figurerne som applikation på et stykke baggrundsstof. Eleverne kan til sidst sætte de enkelte arbejder sammen til en lang frise eller et stort vægtæppe til klasseværelset. Det kan både ske efter bestemte farve- eller formprincipper eller efter umiddelbare indfald.

Et andet eksempel med matematisk udgangspunkt kan være at lave sin egen patchworkblok. Tegn et kvadrat og inddel det i forskellige felter, så du får en patchworkblok. Giv din blok et navn, som du synes passer til den. Både til arbejdet med tegningen af grundformen og det videre arbejde med variationerne er computerens maleprogram et godt værktøj. Du kan konstruere grundformen helt nøjagtig, gemme den, kopiere, vende, dreje, spejle, forstørre og formindske og farvelægge. Alt det der tager så frygtelig lang tid, hvis det skal foregå manuelt.

Materialelære

Materialelæren danner grundlag for relevante valg af materialer. Det at begribe, hvordan en tot uld bliver til en tråd, der spindes og derefter væves til et stykke stof, kan være med til at give forståelse for materialets natur i forhold til funktionen. Derfor skal materialelæren integreres i arbejdsprocesserne, både når der skal vælges materialer i forhold til tingenes funktion og udtryk, og når der skal ses på gamle tekstiler.

I materialelæren indgår også kendskab til vedligeholdelse, efterbehandling og vask. Når man er færdig med en brugsting, kan man lave sin egen mærkning af tingen og til sidst sy den i som afslutning på veludført arbejde.

Læreren kan forholdsvis let lave sig en materialekuffert med aflagt og kasseret tøj, som kan inspirere til megen snak om de materialer, tingene er lavet af, og hvordan de er mærket og skal behandles. Gem gerne misfarvet tøj, krympede uldbluser og andet i kufferten. Efterhånden vil der være en fin samling af eksempler på forkert behandling af tøj og brugstekstiler. Kufferten kan også indeholde eksempler på forskellige materialer, som eleverne selv kan eksperimentere med i vask og strygning.

Farvelære

Yndlingsfarver og modifarver, nuancer og kontraster, farvesammensætninger, miks og match – farverne er et væsentligt element i håndarbejdsundervisningen.

I ethvert arbejdsforløb vil eleverne skulle tage stilling til valg af farver – enten inden for en ramme eller fuldstændig frit, og undertiden lægger indhold og teknikker helt specifikt op til, at det er eleverne selv, der har ansvar for at fremstille netop den eller de farver, som de ønsker at gøre brug af. Dette sker først og fremmest i forbindelse med stofmaling og -tryk, hvor udgangspunktet oftest vil være de tre grundfarver + sort og hvid. Herudfra kan stort set alle andre farver blandes, og netop denne mulighed giver eleverne indsigt i og forståelse for, hvordan sådanne blandinger virker og kan styres.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Tekstiler som kommunikationsmiddel

En fortællende billedfrise

Som introduktion til arbejdet gives et oplæg om tekstiler som kommunikationsmiddel. Der vises fx billeder af gamle og nye gobeliner. I samtalen herom inddrages både den historie, billederne fortæller, og det håndarbejds-mæssige aspekt.

Hver elev fremstiller et billede, der har relation til et fælles tema. Hvert billede skal være et selvstændigt udtryk, der kan stå alene, men som også sammen med holdets øvrige billeder danner en hel fortælling, fx om en selvoplevet lejrskole eller et historisk, mytologisk emne. Der arbejdes med komposition, farver, skitser og mønsterbort, broderi med tilhørende materialer og teknikker samt montering.

Forløbet med tilhørende undervisnings- og arbejdsformer:

- oplevelser som inspiration til det, man i fællesskab har valgt at ville fortælle om. Film, fotos, konkrete sanseindtryk og erindringer, kunstbilleder/ tegninger i bøger, museumsbesøg, en tur i det omgivende historiske samfund, en udstilling i håndarbejdslokalet m.m.
- klassesamtaler om temaet, motiverne og deres sammenhæng, en fælles farveholdning og eventuelt en bort forneden og foroven på billedet, fælles for alle billederne
- oplæg om komposition og skitsearbejde samt om principper for borter og ornamenten. Eleverne – eller nogle af dem – tegner borter, og holdet vælger den, der skal bruges. Dette arbejde kan også overlades til en enkelt elev, der er særligt interesseret i dette område
- læreren fastlægger i samarbejde med eleverne format og materialer ud fra sit kendskab til elevernes faglige og personlige formåen og med sin viden om, at broderi er en tidskrævende proces. Der kan evt. maskinbroderes eller suppleres med applikationsbroderi og stofmaling i stedet for at fylde hele fladen ud med tråd
- fælles indføring i eller repetition af mulige broderimetoder. Fx kan antal og art af sting undervejs varieres i den individuelle vejledning og dermed tilpasses den enkelte elevs færdigheder
- skitsearbejde med efterfølgende samtale og beslutning om, hvilken skitse hver enkelt skal bruge
- konkret billedarbejde
- billederne monteres, så de kan hænges op på skolen i en periode, hvorefter eleverne får deres eget billede med hjem.

Kulturhistorien som inspiration

Håndarbejde er så tæt knyttet til traditioner og kultur, at kulturhistorien kan være både en forudsætning for og inspiration til arbejdet med tekstile udtryk.

Hvad kan en gammel arbejdsskjorte ikke fortælle om livet omkring århundredeskiftet, om materialerne og håndarbejde som en nødvendighed, både når der skulle sys nyt eller lappes? Her ligger stof til mange historier og forklaringer på snit, farver og striber – lige til at øse af og brodere videre på. Lav evt. et historisk hjørne i håndarbejdslokalet, en flettet kurvekuffert med gamle håndarbejder og fremmede sager. Lad fantasien få frit spil med disse ting, eller fortæl "deres" historie som oplæg til et emne eller forløb.

Der kan også indrettes et forundringsskab med fremmede og mærkelige tekstile ting. Der kan være stoffer, der er rare at mærke på eller underlige eller ubehagelige i deres overfladestruktur.

Arbejder man med historiske emner, er autenticiteten af væsentlig betydning. Det er vigtigt at tage udgangspunkt i de oprindelige materialer eller teknikker. Man kan væve tæpper på en opretstående oldtidsvæv med en blanding af uspundet uld og sit eget garn, spundet på håndten. Så har man været loyal over for teknikken og materialet, selv om det færdige tæppe har et moderne udtryk. Derved kan man både vedligeholde og forny de tekstile traditioner.

Arbejder man med fremmede kulturer, kan man bruge deres tekstile udtryk som inspiration eller som gode ideer til noget lignende. Det kunne være en afrikansk kanga til strandbeklædning, en dug eller en pose til det, man har med på stranden. Det kunne være chilenske billedtæpper eller større fælles billedvævningsprojekter, inspireret af afrikanske vævninger.

Som en inspirerende historie til et forløb med strikning kan man fortælle om Aransweateren, der i sine mønstre med snoninger og forskellige retvrang-strikkemønstre fortæller historier om den mand, der bar den, og om de ønsker og håb, hans kvinde har strikket ind i trøjen.

Fortæl, hvordan og hvorfor vestjyske fiskerkoner strikkede deres hår ind i mændenes trøjer, og fortæl, hvordan irske kvinder lærte at hækle og hver især forpligtede sig til at lære teknikken videre til 30 andre kvinder. Derved reddede de den irske republik fra hungersnød i midten af attenhundredetallet ved at kunne eksportere hæklede produkter i et uhørt stort antal.

Der er megen inspiration at hente i fx bøger, billeder eller film om fremmede kulturer. Samtidig med at kulturhistorien skuer tilbage, er den med til at forny. Man kan strikke smykker, figurer og skulpturer med metaltråd eller tovværk – gamle teknikker brugt med nye materialer eller gamle materialer forarbejdet med nye teknikker.

Ser man på kulturhistorien i et nutidigt perspektiv, er der mange muligheder i det kulturmøde, vi dagligt har i skolen, i byen, eller når vi rejser ud. Brug disse muligheder, fokuser på forskellene, lad dem være udgangspunkt for gensidig inspiration. Prøv at finde frem til, hvad der er speciel dansk kultur tekstilt set, og opdag, at den er udviklet og sammensat af mange forskellige kulturelle påvirkninger. Tag emnet mode op i et bredt perspektiv, både kulturhistorisk, som skabende håndværk og design eller set med forbrugernes øjne. Det kan være godt at blive bevidst om både markedsmekanismerne og “gadens mode”, inden den bliver masseproduceret. Det er også kulturhistorie.

Brug de lokale ressourcer, historien, byens mange stiludtryk og naturens former. Tag udgangspunkt i fortællingen, eventyr og myter, litteraturen og digtningen, billeder, film og skuespil. Brug lokale ressourcepersoner, håndværkere og kunstnere. Lad fx det lokale museum indgå i undervisningen.

Som afslutning på ethvert forløb kan/bør eleverne præsentere deres færdige produkter på skolens hjemmeside, i skolen, på biblioteket, hos købmanden, i banken el.lign.

Miljø og ressourcer

Tøjet er blevet kaldt “vort kropsnære miljø”, men i håndarbejde er det ikke kun tøjet, det handler om, når der tales om miljø og ressourcer. Her er emnet meget bredere. Det betyder, at man bør tage stilling til og lære om bæredygtig udvikling. Håndarbejdsundervisningen har sit særlige ansvar for at bevidstgøre eleverne som forbrugere, så de opnår en kritisk og ansvarsfuld indstilling både til forbrug i almindelighed og til forbrug af tekstiler og tøj i særdeleshed.

Når man arbejder med dette område i håndarbejdsundervisningen, må man som lærer forholde sig bevidst til bæredygtighed, samtidig med at man må være klar over det ansvar, man har for at bevidstgøre eleverne om, at de valg, de tager som forbrugere, også har konsekvenser for andre mennesker og vores fælles miljø.

Spørgsmål, som man kan tage op i undervisningen, er: Hvilke tekstiler bruger vi – naturmaterialer eller kunststoffer? Er naturmaterialer altid bedre end kunststof? Hvor kommer tekstilerne fra, og hvilke miljømæssige påvirkninger kan produktionen have medført? Hvad betyder en lang transportvej af produkterne for miljøet? Under hvilke arbejdsmæssige forhold er produkterne

fremstillet? Hvordan kan vi fortsat have økonomisk vækst uden at påvirke vores miljø i negativ retning?

Det er vigtigt at arbejde hen imod en forståelse af og glæde ved at planlægge, fremstille, vedligeholde, reparere og forny i stedet for først og fremmest at forbruge og kassere. Det kan i bedste fald give nogle fremtidige forbrugere, der i højere grad, end det er tilfældet i dag, tager hensyn til en bæredygtig udvikling.

Tøj, mode og genbrug

Ofte vil eleverne selv have en ide om et produkt eller måske en helt klar opfattelse af, hvordan det skal se ud. Her er det væsentligt, at læreren forstår at sætte sig ind i elevens tanker og være rådgivende mht. tilrettelæggelsen af arbejdsgangen.

Ofte handler det om at følge moden, vise stil og sende de rigtige signaler. Det kan være så forskelligartede udsagn som:

- det skal ligne det, jeg har set i et blad
- det skal være enormt sejt, dyrt, vildt og cool
- det skal se yndigt ud og være let at vaske og stryge.

Produktets udformning følger naturligvis også moden. Cowboybukser kan omsys til nederdele det ene år, og året efter kan der være fokus på genbrug af andre beklædningsdele, som fx udsmykkes eller forandres på anden vis.

En opgave i valgfagsundervisningen kunne lyde: "Skab dig en dragt, der ser meget dyr ud, men ikke må koste noget!"

En brugt kjole, jakkesæt eller lignende kan sys om og suppleres med dele fra andet tøj, eller materialerne kan bruges i en helt ny sammensætning. Billige materialer og reststof kan bruges til skørter og lignende, og pailletter og tyl kan være det, der sætter prikken over i'et. Aftal en fest, karneval, opvisning eller lignende, og før jer frem.

Fagets virksomhedsformer

Ved såvel planlægning som gennemførelse og evaluering af et håndarbejdsforløb kan man som analyseredskab anvende de fem virksomhedsformer, der kendetegner den æstetiske læreproces, til at få overblik over undervisningsforløbet:

1. Den oplevelsesmæssige virksomhed

En tur i skoven, en diasserie med beklædning fra andre tider eller steder, et museumsbesøg, et farveorgie af garner, en udstilling i håndarbejdslokalet. Alt dette og meget andet påvirker elevernes sanser, undrer og giver næring til fantasien, virker som inspiration og befordrer lysten til selv at gå i gang.

2. Den håndværksmæssige virksomhed

At bruge sine hænder til at fremstille ting, man selv har besluttet sig for. At lære de dertil nødvendige fremgangsmåder og teknikker. At øve sig og blive bedre. At lære fagets materialer og redskaber at kende og kunne vælge de mest hensigtsmæssige til den ønskede ting. Kort sagt alle de aktiviteter, som kendetegner håndværket.

3. Den udtryksmæssige virksomhed

Når man beslutter sig for en bestemt farvesammensætning eller et bestemt snit i tøjet, får det et personligt præg. Når det tekstile billede er fremstillet efter egne ideer og skitser, når en dekoration er komponeret efter de principper, man selv har besluttet sig for, og når strømperne har lige de farvestriber, man synes er de flotteste, så udtrykker man sig selv i sit håndarbejde.

4. Den analytiske virksomhed

Hvad betyder reklame og mode for valg af materialer og farver? Hvordan afspejler vores beklædning kulturelle forskelle? Hvilken betydning har tekstile billeder? Hvad er deres budskab? Hvad fortæller de om menneskers liv og vilkår? Alle disse spørgsmål er eksempler på, hvordan der i samtalen sættes ord og begreber på fagets indhold, men også på, hvordan eleverne kan lære at analysere og forholde sig vurderende til brug af tekstiler og til tekstile produkter.

5. Den kommunikative virksomhed

Når man viser sine ting frem og fortæller sin familie og vennerne om, hvad man har lavet i håndarbejde, hvordan man har lavet det og hvorfor, kan man være med til at formidle viden om faget håndarbejde. Andre muligheder for kommunikation er udstillinger og opvisninger, opførelser af dukkespil med selv fremstillede dukker og teater med egne kostumer og kulisser. At kommunikere med og om faget befordrer dels elevernes bevidsthed om deres arbejdsprocesser, dels andres viden om, hvad faget indeholder. Samtidig er de enkelte ting, fx tøjet og billederne, med til at skabe kommunikation ved de signaler, de udsender, og budskaber, der bevidst er lagt i dem.

Med virksomhedsformerne i baghovedet kan læreren i den løbende evaluering sammen med eleverne få klargjort, hvad der er arbejdet med, og hvor vægtningen skal lægges i det videre forløb. Sammenholdes dette med lærerens viden om elevernes evner og interesser og deres kulturelle og sociale tilhørsforhold, er der basis for en realistisk evaluering og en hensigtsmæssig planlægning i relation til mål for såvel den enkelte elev som for hele klassen.

Mål og evaluering

For at undervisningsmål og læringsmål får betydning for den fremtidige planlægning og gennemførelse af undervisning, må man på forhånd gøre sig klart, hvorledes målene spiller sammen – både indbyrdes og med slutmålene. Desuden skal evalueringerne af såvel læringsmål som undervisningsmål bruges i et videre arbejde. Mål og evalueringer er knyttet tæt sammen. Der kan ikke evalueres, hvis der ikke på forhånd er defineret mål, og mål har ingen synderlig relevans, hvis de ikke evalueres.

I håndarbejde er der to grundlæggende evalueringsformer. Der er den eksterne ved den afsluttende praktiske prøve for valgfagsundervisning og den løbende evaluering, som skaber grundlag for den videre planlægning og gennemførelse af undervisning i det obligatoriske forløb og for håndarbejde

som valgfag. Den løbende evaluering kan antage mange former – afhængigt af det konkrete forløb, som evalueringen skal dreje sig om, men følgende muligheder ligger lige for:

- *hverdagsevaluering*, hvor samtalen omkring det daglige arbejde er i fokus og desuden gennem lærerens daglige iagttagelser af den enkelte elevs udbytte af arbejdet – herunder fx: I hvilket omfang er eleverne i stand til at arbejde selvstændigt? Hvor gode er de til at fordybe sig i opgaven? Kan de udveksle synspunkter, holdninger og ideer med læreren og deres klassekammerater?
- *test*, hvor fx kendskab til fagudtryk i forbindelse med materiale-, redskabs- og teknikkendskab tjekkes
- *logbog*, hvor eleverne løbende beskriver deres arbejdsprocesser og overvejelser i forbindelse hermed i skrift, tegninger og billeder
- *portfolio*, hvor specifikke produkter/projekter udvælges som repræsentanter for særligt vellykkede processer. Procesportfolio kan desuden bruges til indsamling af relevante arbejdsopgaver fra de enkelte undervisningsforløb, som dokumenterer elevens fremskridt. Det kan være skitser, farve- og materialekort og beskrivelser af tanker og refleksioner i forbindelse med en designproces. Mappernes indhold kan anvendes af eleven i forbindelse med efterfølgende selvstændige arbejdsforløb, og de kan desuden bruges som grundlag for dialog mellem lærer og elev og i forbindelse med skole-hjem samtaler.

De løbende evalueringer kan generelt bruges i forskellige sammenhænge, fx som en begrundelse for ændring af årsplanerne, som en mulighed for at få overblik over elevernes faglige og/eller sociale niveau, i forbindelse med valg af indholdet i de efterfølgende undervisningsforløb eller ved valg af arbejdsformer i klassen.

I planlægning og gennemførelse af undervisningen er det væsentligt, at både elever, forældre og teamlærere kender til de faglige og sociale mål for undervisningen. En præcisering af de enkelte forløbs indhold og organisering skaber overblik og giver samtidig forbedrede muligheder for at etablere et godt samarbejde mellem forældre, elever og lærere.

Den løbende evaluering omfatter alle sider af undervisningen, dvs. såvel indhold som arbejdsform, proces og produkt, og dette kan som nævnt ovenfor gøres forskelligt, afhængigt af hvilke færdigheder og kundskaber der aktuelt er i fokus.

Undervisningsdifferentiering

Undervisningsdifferentiering er et princip for tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisningen i en klasse eller gruppe, hvor den enkelte elev tilgodeses, samtidig med at man bevarer fællesskabets muligheder.

En undervisning, der bygger på undervisningsdifferentiering, tilrettelægges, så den både styrker og udvikler den enkelte elevs interesser, forudsætninger og behov og indeholder fælles oplevelser og erfaringsgivende situationer, der giver eleverne mulighed for at samarbejde om at løse opgaver.

Afhængigt af de fastlagte mål, elevernes varierede behov, undervisningsaktiviteten og materialerne kan undervisningen tilrettelægges med inspiration fra nedenstående spørgsmål:

Hvilke dele af undervisningsindholdet er især egnet til fælles arbejde i klassen?

I den indledende fase til et emne kan et oplæg som fx en fortælling, film eller ekskursion være oplagt som fælles arbejde i klassen. Endvidere kan et arbejdsforløb præsenteres fælles, hvor der tales om, hvilke materialer, teknikker og redskaber der skal bruges, og om hvorledes arbejdsgangen skal forløbe. Fælles arbejde kan anvendes i form af samtaler og diskussioner i klassen, hvor ideudveksling, evaluering og præsentationer foregår før, under og som afslutning på forløbet.

Hvilke dele af undervisningen er især egnet til individuelt arbejde?

Den mere individuelle udvikling af færdigheder som fx at måle ud, tråde nåle, klippe og øve teknikker. Elevernes personlige læringsmål er grundlaget for den individuelle træning af færdigheder. I et undervisningsforløb, hvor der skal væves motiver, kan der fx vælges enkle/svære motiver, og der kan anvendes forskellige typer materialer, afhængigt af den enkelte elevs forudsætninger.

Hvilke dele af undervisningen er især velegnet til pararbejde?

Den individuelle træning og udvikling af færdigheder kan i mange tilfælde organiseres som pararbejde. Pararbejde kan udnyttes i en arbejdsproces, hvor eleverne bruger hinandens faglige viden og erfaringer om håndværket. At lære igennem dialog og ved at iagttage en anden fremmer både hjælperen og den, som får støtte i håndteringen af redskaber eller teknikker.

Hvilke dele af undervisningen er især egnet til gruppearbejde?

Fælles projekter til udsmykning på eller uden for skolen, hvor arbejdet tilrettelægges, så enkelte dele sættes sammen til et samlet produkt. Hver elev bruger sit faglige potentiale og bidrager med sin stærke side til fællesarbejdet.

Gruppearbejdet kan organiseres forskelligt alt efter formålet med samarbejdet. Det kan bruges til udveksling af ideer, eller opgaverne kan fordeles efter interesser og forudsætninger.

Eleverne kan inddeles i homogene grupper. Et eksempel kan være, at der tages udgangspunkt i et fælles oplæg om former, materialer og farver til arbejdet med applikationer. Grupperne får efterfølgende vejledning og hjælp efter behov. En gruppe arbejder med et avanceret mønster med mange små dele, og en anden gruppe arbejder med mange forskellige farver.

En anden måde at inddele eleverne på er i heterogene grupper, hvor de enkelte elever supplerer hinanden med deres forskellige ideer og kundskaber.

Hvilke dele af undervisningsindholdet kan især give anledning til egentlige samtaler med elever til støtte for deres forståelse og eget fortsatte arbejde med indholdet?

Lærer-elev-samtaler om ideudveksling og arbejdsstrategier ved anvendelse af hjælpemidler som fx faglitteratur, vejledende opskrifter og it-tegneprogrammer. Samtaler ud fra portfolio og logbøger og individuel respons på arbejdsprocessen og de endelige produkter.

Hvilke opgave- og arbejdssituationer bidrager til den enkelte elevs alsidige udvikling?

Opgaver og organisation af undervisningen, der lægger vægt på, at alle elever får mulighed for at bruge krop, sprog, dramatisering, sanser, kreativitet, intuition og forsøg-fejl som grundlag for løsninger i en tekstil designproces. Brug af fx arbejds-skitser, prøver og billeder som dokumentation i portfolier.

Hvordan kan eleverne som klasse, gruppe eller hver for sig deltage i planlægning og evaluering?

Indflydelse på valg af fællesemner eller faglige indfaldsvinkler inden for en given ramme, fx valg af materialer, grundmønstre eller dekorationer. Valg af fremlæggelsesform i forhold til produkternes art og karakter. Desuden er elevernes deltagelse i såvel den fælles evaluering og i selvevaluering udviklende i det fortsatte arbejde.

Håndarbejde i samarbejde med andre fag

Håndarbejde har en lang række oplagte muligheder for samarbejde med andre fag, og i det følgende afsnit opstilles en række oplagte muligheder.

Vejret

Undervisningsforløbet er et tværgående emne mellem natur/teknik og håndarbejde. Emnet kan lægge op til at arbejde med dragebygning og opsætning af drager, samtidig med at eleverne undersøger vejrsystemer og får viden om, hvordan vinden opstår.

Der er mange spændende historier om drager. Der er tekster om kultur og eventyr – både gamle, nye og selvdigtede. Hvordan kan en drage flyve? Hvad sker der, når den letter? Hvilket vejr er bedst til drageflyvning? Der kan stilles mange interessante og relevante spørgsmål, som lægger op til eksperimenter med former, vægt og vejr.

Lav din egen drage: Hvordan skal den se ud? Hvilken form og dekoration? Hvilke farver? Hvilke materialer egner sig til drager? Brug et tegneprogram og afprøv mange forskellige dekorationsmuligheder. En holdbar drage kan sys i stof. Hvilke egenskaber skal stoffet have? Efter valg af dekorationsskitse tegnes der op på stoffet, og dekorationen males eller applikeres på. Dragen samles og monteres, og så starter legen og kampen med vinden.

I emnet om vejr og vind kan man også arbejde med vindposer og vimpler, flag og frisbees, faldskærme og sejl. Man kommer til at forholde sig til forskellige materialer – fx vindtæt stof og materialer til sejl og udendørs tøj.

Børn i vikingetiden

Et tværgående emne om dagliglivet i vikingetiden kan omfatte fagene håndarbejde, historie, dansk, sløjd og billedkunst. Det følgende eksempel beskrives med særligt fokus på håndarbejde.

Udgangspunktet for forløbet er en brainstorm om elevernes forhåndsviden om vikingetiden. På baggrund heraf rejser der sig en række spørgsmål, som danner basis for det fortsatte arbejde. Hvordan skaffede vikingerne deres tøj? Hvordan så deres tøj ud? Var der forskel på drenge- og pigetøj? Hvad var moden? Hvad lavede børnene i deres fritid?

For at finde svar på spørgsmålene skal eleverne arbejde med faglitteratur og tage på museumsbesøg. Efterfølgende fremstiller de (stang)dukker, der sidenhen skal klædes på som vikinger. Tøjet fremstilles så autentisk som muligt, dvs. der væves og slendres dekorative bånd. De fremstillede tekstiler indgår som en del af dukkernes beklædning. Gennem arbejdsprocessen får eleverne konkrete erfaringer med teknikker, materialer og arbejdsredskaber samtidig med, at de får forståelse for dagliglivet, som det udfoldede sig "dengang". Som afslutning optræder dukkerne i en teaterforestilling.

En gruppe dukker kan optræde med et lille optrin om, hvordan tøjet fremstilles. De kan tale om at spinde, klippe får og om, hvor de skal finde urter til farvning. En anden gruppe dukker kan tale om deres fremtidsdrømme. Igennem dukkernes dialog formidler eleverne deres viden til andre.

Brainstorm: Hvordan kan håndarbejde indgå i tværfaglige emner:

- natur/teknik – fx plantefarvning, filtning, primitive væveformer, dragefremstilling
- matematik – fx patchwork, mønstre, ornamentter, æsker, terninger, bolde, telte, huler
- eventyr og drømme – fx "væsener", rum, billeder
- historie/dansk m.fl. – fx Bayeux-tapetet, historiske perioder, "gamle dage", herunder traditionelle færdigheder til pynt og nytte, legetøj, dragter m.m.
- kirkens traditioner og anvendelse af tekstiler
- etnografiske emner – fremmede kulturer
- kulturmødet i det danske samfund
- kulturelle forskelle inden for EU
- reklame og forbrug – fx mode, genbrug, naturmaterialer/kunststoffer
- temaer omkring kunst og kunstneriske udtryk
- alle former for teater/kropsudtryk, kostumer, scenografi, rekvisitter m.m.

It i undervisningen

Brug af it i håndarbejde indgår på en række områder som værktøj på lige fod med andet værktøj i arbejdsprocessens forskellige faser. Computerens muligheder sætter eleverne i stand til at tegne, skrive, simulere, søge, beregne osv. Elementer som hver for sig og sammen kan være med til at påvirke og udvikle arbejdsprocessen.

It kan anvendes på en række områder:

- som inspirationskilde til og igangsætter af nye ideer og løsninger
- som værktøj til at skitsere, eksperimentere og afprøve forskellige ideer – fx i arbejdet med farvekombinationer, kompositioner og konstruktioner
- som værktøj til at udarbejde en brugbar arbejdstegning
- som mulighed for at søge fagrelevante oplysninger på internettet
- som medie til formidling og dokumentation, fx i form af digital portfolio, på skolens hjemmeside og på klassens egne sider
- som kommunikation med andre klasser på tværs af landegrænser.

Tosprogede elever og fagundervisning

I klasser med tosprogede elever må faglæreren tilrettelægge en undervisning, som skaber gode betingelser for tilegnelse af det faglige såvel som det fagsproglige stof. Tosprogede elever har, for manges vedkommende, kun fagundervisningen til at tilegne sig det faglige sprog i tale og skrift, herunder de førfaglige ord, og deres udgangspunkt på andetsproget er ofte utilstrækkeligt i forhold til, hvad der forudsættes i undervisningen og i fagtekster, og det får konsekvenser for deres faglige udvikling. Hvert fagområde har sit særlige sproglige register, dvs. den sprogbrug eller de sproglige mønstre, der gør sig gældende, når fagfolk bruger sproget, og som er bestemt af fagets genstandsområde og den funktion, faget har. Dette sproglige register kommer til udtryk i bl.a. teksters opbygning, arbejdsformer i klassen, mundtlige og skriftlige formuleringer og det fagspecifikke ordforråd. I håndarbejde kan det dreje sig om indholdet i fagtekster og terminologien inden for håndarbejde, som sætter eleverne i stand til at tale sammen om håndarbejde.

Skole-hjem-samarbejdet

En god anledning til at fortælle forældre om faget er, at man på årets første forældremøde afsætter tid til, at forældrene møder underviseren og ser faglokalet. Her kan man benytte lejligheden til at fortælle om, hvad faget håndarbejde er i dag, om mål, indhold og arbejdsmetoder illustreret med elevernes igangværende arbejder og eventuelt en præsentation af andre elevers arbejder – herunder eksempler på den faglige progression.

En anden mulighed kunne være at invitere til de praktisk musiske fags forældremøde. Forældrene kan inddeles i tre eller flere grupper og i hvert faglokale prøve at arbejde i praksis med noget af det, eleverne har beskæftiget sig med.

Det er vigtigt, at faglæreren jævnligt – fx på klassens eller skolens hjemmeside – informerer om, hvad der arbejdes med, hvorfor og hvordan. Desuden er elevplanerne og dialogen omkring dem med til at styrke det fremadrettede samarbejde mellem skole og hjem.

Den internationale dimension

Den internationale dimension handler om at inddrage et globalt perspektiv i undervisningen. Gennem arbejdet med emner og temaer i faget, hvor eleverne lærer om omverdenen, vil de få oplevelser og viden om andre lande og international kultur- og samfundsforståelse. Derved vil de kunne se nye perspektiver i forhold til deres personlige nære miljø og dagligdag.

Den internationale dimension kan indgå i både faglige og tværgående forløb. Eleverne kan fx arbejde med undervisningsforløb, som handler om det flerkulturelle Danmark, vilkår for andre landes befolkninger, traditioner, natur eller kultur.

Mulighederne for valg af undervisningsmaterialer er mangfoldige. Der kan anvendes faglitteratur, netbaseret kommunikation, billeder og tekster, og autentiske tekstiler kan give eleverne oplevelser og inspiration til et fortsat arbejde i en tekstil designproces. Desuden kan gæstelærere med forskellig kulturbaggrund også fremme elevernes motivation og lyst til arbejdet.

Ideer til emner, hvor den internationale dimension kan indgå i faget håndarbejde:

- “Naturens og kulturens spor” – filte billeder med farver, som kan ses i naturen og i den lokale farvepalet.

- “Indianske drømmefangere” – arbejde med indianske symboler, fremstille egne drømmefangere med maskinbroderi og påsætning af elementer, som har betydning for eleven.
- “Med hovedet op og benene ned” – arbejde med hovedbeklædning som statussymbol, fremstille skulptur eller hovedbeklædning i forskellige materialer – udsmykket med broderi og dekorationstilbehør.
- “Bytte identitet” – samarbejde med en venskabsklasse fra et andet land, hvor eleverne fra de involverede lande syr beklædningsdele ud fra en aftalt fælles ramme for komposition, teknikker og materialer. Eleverne bytter beklædningsdelene og beskriver efterfølgende de modtagne beklædningsdele ud fra deres eget ståsted mht. mode, kultur m.m.

Håndarbejdsværkstedet

Håndarbejdsværkstedet er det faglokale, hvor fagets specielle maskiner, redskaber og materialer er tilgængelige for hele skolen, og hvor den obligatoriske håndarbejdsundervisning og valgfagsundervisningen foregår. I håndarbejdslokalet kan elever i forbindelse med emner og projekter med håndarbejdsrelaterede opgaver få en arbejdsplads og evt. hjælp til opgaven.

Det er også stedet, hvor forældremøder og fællesaktiviteter kan foregå, fordi der mange steder i indretningen er taget højde for en bred udnyttelse, der rækker ud over skolens undervisning.

Værkstedet skal indrettes, så det opfylder gældende miljøkrav og sikkerhedsbestemmelser og giver muligheder for ergonomisk rigtige arbejdsstillinger både ved siddende og stående arbejde. I den forbindelse henvises til afsnittet om håndarbejde i pjecen “Når klokken ringer” udgivet af Branchemiljørådene – Undervisning og Forskning i 2001. Pjecen er tilgængelig [her](#).

Det er imidlertid samtidig vigtigt, at håndarbejdslokalet har karakter af at være et levende værksted, hvor der er udstillinger, ophængninger, kulturhistoriske tekstilsamlinger og evt. teaterværksted og -garderobe. Blomster og billeder, bøger og ting fra naturen hører også hjemme i håndarbejdsværkstedet. Relevant it-udstyr skal have sin plads, og indretningen og udstyret skal åbne for muligheder og inspirere til æstetisk omtanke og udtryk.

Der kan i forbindelse med indskolingsafdelingen opbygges et indskolingsværksted med mulighed for tekstile aktiviteter, mobile værksteder med tekstile redskaber, maskiner og materialer eller midlertidige specifikke tekstilværksteder, fx billedvævningsrammer. Disse kan stå på gulvet eller hænges på ribber eller knagerækker i gymnastiksalen eller på gangene.

Der skal være udstillingsmuligheder i værkstedet, på gangen, i diverse samlingsrum og i festsale. Plexiglaskasser, kuber, flade kasser og pyramider, der kan åbnes og låses, er gode som mobile udstillingsmuligheder for tekstile ting og billeder.

Ud over håndarbejdslokalet kan man også med god mening benytte sig af de muligheder, der ligger i at bruge Uderummet som værksted. Man kan således med fordel flytte visse dele af undervisningen ud i naturen og på den måde udvide elevernes forståelse for sammenhængen mellem natur og kultur. Udeundervisningen er naturligvis faglig, og de aktiviteter, der bliver gennemført udendørs tænkes sammen med aktiviteterne indendørs til et helt og sammenhængende læringsforløb.

Ideen med at undervise børn regelmæssigt i naturen er ikke ny. Det nye er, at behovet for, at børnene kommer ud i dag, er meget større, end det tidligere har været. Børnene har brug for at få nye udfordringer og udvikle nye kvalifikationer og værdier i en tid, som er præget af det digitale liv, forbrug, overvægt og stress. Gennem udeundervisningen bliver der mulighed for læring ad flere kanaler, herunder den kropslige – og måske mere grovmotoriske, og eleverne kan desuden få flere direkte naturoplevelser og en bedre forankring i lokalområdet.

Eksempler på faglige udeforløb i håndarbejde

LAND ART – Filtning på stedet – dvs. at eleverne arbejder med at “klæde naturen på” ved fx at filte omkring træstammer eller interessante rødder, sten el.lign. Filtematerialet er i sig selv naturbaseret, nemlig uld, og dette bidrager til, at samspillet mellem den “rigtige” natur og den tilførte kultur er særdeles spændende. Derudover behøver man ikke at spekulere på miljøproblemer i forbindelse med et sådant forløb, da ulden nedbrydes fuldstændigt efter en vis tid og ikke efterlader skadelige stoffer af nogen art.

PILEFLET – Hytter og huler – dvs. at eleverne arbejder med væveteknik i fremstilling af mere eller mindre lukkede rum med udgangspunkt i materialet pil. Evt. kan der arbejdes med sådanne opgaver på en måde, som efterlader rum, der slår rødder og vokser videre de kommende år.

Linksamling

<http://www.uvm.dk/Uddannelse/Folkeskolen.aspx>

Undervisningsministeriet

kulturkanon.kum.dk

Her fra denne hjemmeside kan du udforske alle værkerne fra kulturkanonen og hente inspiration til undervisningsforløb med emner fra kulturkanonen.

uvm.gonesurfing.dk/flora/flora.asp

Kulturkanon i undervisningen. Her kan hentes undervisningsforløb i tilknytning til kulturkanonen for håndarbejde.

evaluering.uvm.dk

Evalueringsi håndarbejde og sløjd.

emu.dk

Danmarks undervisningsportal.

infoguide.emu.dk

Om grundskolen og fagene.

kif.emu.dk

Kvalitet – inspiration og faglighed.

eva.dk

Danmarks Evalueringsinstitut.

retsinformation.dk

Love og bekendtgørelser om folkeskolen.

arbejdsmiljoweb.dk

Når klokken ringer, en branchevejledning om risikomomenter i undervisningen

dmol.dk

Danske museers hjemmeside.

bibliotek.dk

Find den bog du mangler!

haandarbejdeiskolen.dk

Danmarks Håndarbejds lærerforenings hjemmeside.

sloejd.dk

Danmarks Sløjdlærerforenings hjemmeside

Formål for håndarbejde som valgfag

Formålet med undervisningen i håndarbejde er, at eleverne tilegner sig kundskaber og færdigheder, der knytter sig til skabende og håndværksmæssig fremstilling. Eleverne skal endvidere blive i stand til at forstå samspillet mellem ide, planlægning og udførelse samt udvikle færdighed i at fremstille produkter med æstetisk, funktionel og kommunikativ værdi og derigennem opnå erfaring med ideudvikling og arbejdsprocesser.

Stk. 2.

Gennem udfordringer i designprocesser får eleverne mulighed for at opleve arbejdsglæde, fællesskab og personligt engagement. Derved udvikler eleverne tillid til egne muligheder for at kunne tage stilling og handle samt erkende værdien ved æstetisk praktisk arbejde.

Stk. 3.

Gennem det skabende håndværksmæssige arbejde gøres eleverne fortrolige med historisk og nutidig materiel kultur, samt områder som arbejdsmiljø, miljø- og ressourcebevidsthed. Eleverne udvikler endvidere kompetencer i samarbejde, medbestemmelse og medansvar. Refleksion og dialog er bærende elementer i undervisningen.

Slutmål for håndarbejde som valgfag

Efter 8. og 9. klassetrin

Design og produkt

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- kunne bruge erfaringer og egne ideer i kreative designprocesser
- udtrykke sig selvstændigt gennem skabende håndværksmæssigt arbejde
- fremstille produkter med udgangspunkt i egne ideer
- formgive med personligt præg
- opsøge inspirationskilder
- kunne bruge it og medier – både som inspiration, som værktøj og til formidling
- eksperimentere med materialer, teknikker, farver, form og funktion
- evaluere det færdige produkt ud fra en æstetisk, funktionel og kommunikativ synsvinkel
- reflektere over egne designprocesser.

Håndværksmæssige arbejdsområder

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- formgive og fremstille tekstile produkter
- udnytte kendskab til andre relevante materials anvendelsesmuligheder
- afprøve forskellige materials muligheder og begrænsninger
- beherske et bredt udvalg af håndværksmæssige teknikker
- vælge hensigtsmæssige materialer, teknikker, maskiner og værktøj
- arbejde med komposition og farvelære
- planlægge en arbejdsgang ud fra en tidsramme og med materialer efter eget valg
- medtænke miljø, ressourceudnyttelse og bæredygtighed i arbejdsprocessen
- bruge relevante fagudtryk
- kende og efterleve sikkerheds- og sundhedskrav i undervisningen.

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- undersøge og diskutere tekstile produkters betydning som kommunikationsmiddel, der udtrykker stemninger og signalerer holdninger og normer
- forstå, hvordan forskellige samfunds skabertrang og beherskelse af håndværk har sat spor i historien og påvirker vores dagligdag og fremtid
- opnå indsigt i naturgivne og kulturelle forhold, der har indflydelse på menneskets udformning, anvendelse og fremstilling af håndværksmæssige produkter og udtryk
- begrunde valget af materialer ud fra etiske overvejelser om ressourceudnyttelse og bæredygtighed
- fremstille forskellige genstande med inspiration fra andre kulturer og historiske perioder
- præsentere og formidle egne produkter i samspil med det omgivende samfund.

Læseplan for håndarbejde som valgfag

Valgfagsundervisningen i håndarbejde tilrettelægges på 8. og/eller 9. klassetrin. Forløbet kan afsluttes med folkeskolens afgangsprøve i håndarbejde. Undervisningen i valgfaget skal bygge videre på de kundskaber og færdigheder, som eleverne har tilegnet sig i den obligatoriske håndarbejdsundervisning. Indholdet omfatter de samme tre centrale kundskabs- og

færdighedsområder som i den obligatoriske håndarbejdsundervisning, men slutmålene for valgfagsundervisningen er udbyggede og mere komplekse.

Undervisningen vil være et fortsat og mere dybtgående arbejde med designprocesser, udtryksformer og håndværk. Eleven skal planlægge, formgive og fremstille ting med æstetisk, funktionel og kommunikativ værdi. I ethvert forløb skal der indgå begrundede valg af materialer, teknikker, form og udtryk samt stillingtagen til økonomi og forbrug. Udbuddet af materialer øges.

Der arbejdes med idéudvikling og produktfremstilling med øget vægt på selvstændighed. Eleverne kan arbejde med større individuelle projekter, eller de kan være fælles om mere omfattende arbejder.

I det håndværksmæssige og skabende arbejde opmuntres eleverne til at sætte personligt præg på deres produkter, fx ved at eksperimentere med form og funktion og søge nye muligheder for at kombinere materialer. Elevernes ideer og ønsker er udgangspunktet og formuleres i hvert forløb i samarbejde med læreren.

I elevernes arbejde med designprocesser indgår også en større selvstændighed i arbejdet med

- kulturhistorien som inspiration og forståelsesramme
- samfundsmæssige og kulturelle forhold som udgangspunkt for diskussioner og valg
- håndværksmæssige produkter som kommunikationsmiddel
- miljø- og ressourcebevidsthed.

Undervisningsvejledning for håndarbejde som valgfag

Undervisningen i håndarbejde som valgfag må ses som en fortsættelse af den undervisning, der har fundet sted i den obligatoriske håndarbejdsundervisning. Nogle af eleverne vil på dette tidspunkt have særlige erfaringer og forudsætninger med fagets materialer, værktøjer og arbejdsform fra såvel fritid som i fritids- og ungdomsskoletilbud samt udfordringer på anden vis. Derfor må en større spredning i elevernes interesser og forudsætninger forventes, samtidig med at modenhed og det fælles ønske om at deltage i undervisningen er en styrke for faget.

Uanset om der arbejdes på individuelle eller fælles projekter, skal udgangspunktet stadig være elevernes fortsatte dygtiggørelse og udvikling som beskrevet i den obligatoriske del. Ligeledes vil fagets tre hovedområder "Design og produkt", "Håndværksmæssige arbejdsområder" og "Det samfundsmæssige og kulturelle indhold" være bestemmende for aktiviteterne.

At eleverne nu er ældre og har mere magt over teknikkerne giver mulighed for at udvide materialevalg og bearbejdningsformer. Når der samtidig lægges op til, at eleverne i højere og højere grad udvikler kompetencer i samarbejde, medbestemmelse og medansvar, så vil forskelle i arbejdsform, i opgavernes fysiske størrelse og tidsmæssige omfang, i samspillet med skolens øvrige aktiviteter og i samspillet med kammeraterne give meget spændende og vide rammer for arbejdet i faget. Det vil da være naturligt, at elevernes personlige ønske om dygtiggørelse inden for særlige felter i højere grad vil være styrende for arbejdet.

Fagets tre hovedområder belyst ved eksempler

De følgende eksempler på undervisningsforløb illustrerer fagets tre hovedområder: Design og produkt, Håndværksmæssige arbejdsområder og Det samfundsmæssige og kulturelle indhold. Nogle af eksemplerne er ganske korte dele af undervisningsforløb, mens andre er detaljerede beskrivelser af længere forløb. Eksemplerne er valgt ud, så de hver især har hovedvægten på et enkelt område. Eksemplerne afspejler dog samtidig, at alle tre hovedområder vil indgå i ethvert undervisningsforløb, men med forskellig vægtning afhængig af det valgte emne. I ethvert forløb vil indgå overvejelser om og erfaringer med form, farve, funktion, materiale, redskab og teknik.

Design og produkt

Personlige tasker

Valgholdet får en introduktion til et arbejdsforløb, som drejer sig om fremstilling af personlige tasker. Dette forløb indebærer, at en hel designproces sættes i gang, idet der lægges op til, at projektet bevæger sig fra at have udgangspunkt i elevens egne ideer eller behov til afslutningsvis at fremstå som et færdigt, brugbart produkt med såvel funktionelle som æstetiske værdier. Undervejs i processen eksperimenterer eleverne med formgivning, farve og materialesammensætninger og afprøver teknikker, der har betydning for taskens funktionelle og æstetiske udtryk.

Det er vigtigt, at eleverne opnår sikkerhed i at foretage relevante og virkningsfulde valg, således at slutproduktet i så høj grad som muligt kan leve op til de oprindelige forventninger og danne et mere kvalificeret udgangspunkt for et kommende arbejdsprojekt.

Man kan forestille sig, at der arbejdes med sportstasker, skoletasker, indkøbstasker, tasker til at tage med på familiebesøg eller på diskotek eller måske endda tasker, som skal kunne det hele på en gang. Hver af disse indfaldsvinkler byder på adskillige udfordringer til alle de ovennævnte elementer i arbejdsprocessen.

Afslutningsvis kan taskerne præsenteres ved en udstilling, ved en mannequinopvisning i forbindelse med tøj, som matcher, eller evt. gennem en PowerPoint-præsentation på skolens hjemmeside.

Skemaet viser, hvorledes fagets CKF kan indgå i dette forløb:

Design og produkt	<ul style="list-style-type: none"> • kunne bruge erfaringer og egne ideer i kreative designprocesser • udtrykke sig selvstændigt gennem skabende håndværksmæssigt arbejde • fremstille produkter med udgangspunkt i egne ideer • formgive med personligt præg • opsøge inspirationskilder • kunne bruge it og medier - både som inspiration, som værktøj og til formidling • eksperimentere med materialer, teknikker, farver, form og funktion • evaluere det færdige produkt ud fra en æstetisk, funktionel og kommunikativ synsvinkel • reflektere over egne designprocesser.
-------------------	---

Håndværksmæssige arbejdsområder

Beklædning

Enkle former for beklædning som shorts, overdele eller hatte kan være gode startopgaver. Opgaven kan godt være fælles for et valgfagshold, men med mulighed for individuelle variationer. Elevens personlige valg i forhold til farve, form og materialer er vigtigt: Skal tøjet være løstsiddende eller stramt, kort eller langt, ensfarvet eller spraglet? Der arbejdes med fx lommer, lynlåse, stikninger eller lignende, som har betydning for elevens oplevelse af produktets rette signal.

Hverdagens brugsting

Brugsting som fx beholdere er formgivet til en bestemt opbevaringsfunktion. Det kan være et etui til en mobiltelefon, et kamera, en drikkedunk, penge, fiskestang eller andet. Her er valg af materialer helt afgørende for funktionsdueligheden. Der skal fx tages stilling til, om beholderen skal være vandtæt, slidstærk, temperaturisolerende, men også om den skal være feminin, rustik eller sporty. Samtidig er der mulighed for at differentiere opgaven gennem valget af dekorationsformer m.m. Det rigtige tilbehør i form af trykknapper, snore eller lignende kan være genveje til løsninger og give produktet en professionel finish.

Æsker

En klasse fremstiller æsker til opbevaring af smykker, souvenirs eller andre samleobjekter. Der sættes fokus på fx broderi eller stofmaling, når låget udsmykkes. Størrelse og form tilpasses beholderens kommende funktion. Valget af materialer, som fx pap, lim og tekstiler til beklædningen er afgørende for æskernes funktionelle værdi.

Strikning

Strikning er en kulturteknik, hvis historie rækker langt tilbage i tiden. Efter at tekstilindustriens maskiner har overtaget langt størstedelen af den kommercielle produktion, har strikning som færdighed udviklet sig til en hobbyaktivitet, der sender signal om overskud og fordybelse. Samtidig er det en glæde at kunne skabe egne produkter.

Som disciplin kan strikning stadig være vanskelig på valgfagsniveau. Gennem strikning får eleverne kendskab til, hvordan tekstiler – i hånden eller maskinelt – kan fremstilles fra tråd til flade. Med enkle teknikker, tykke strikkepinde og et stort udvalg af forskellige garner kan eleverne fordybe sig og skabe unikke produkter.

Eleverne lærer at strikke, og gennem de mange spændende historier om, hvordan strikning har eksisteret og udviklet sig gennem tiden, sættes strikning som teknik ind i en nutidig og meningsfuld sammenhæng.

Når eleverne har lært at strikke, kan man arbejde videre med strikning af mere komplicerede arbejder i plane eller rumlige former.

Maskinsyning

Symaskinen er et meget væsentligt og spændende redskab, der signalerer faglighed og professionalisme. Man kan introducere symaskinen ved at lade eleverne undersøge maskinens mange muligheder gennem "frie øvelser".

Komposition

Ideerne og eksemplerne tager udgangspunkt i koblingen mellem håndarbejde og matematik, dvs. mellem praktisk anvendt matematik og et tekstilt udtryk.

Når man arbejder med ornament, mønstre og borter bruges og læres matematiske begreber fra geometrien i praksis, eksempelvis spejling og drejning. Med passer tegner eleverne cirkler, og gennem afprøvninger og forsøg lærer de at dele dem i halve, fjerdedele og sjettedele osv. De leger videre med passeren og forvandler cirklerne til blomster eller abstrakte figurer, som kan bringes til at dække hinanden ved geometriske flytninger.

Mindst to udkast farvelægges, og disse udkast udstilles. Eleverne vælger den blomst eller figur, de synes bedst om. Den kopieres over på mønsterpapir, og de enkelte felter klippes ud i stof. De sætter de forskellige stofstykker sammen og syr blomsterne og figurerne som applikation på et stykke baggrundsstof. Eleverne kan til sidst sætte de enkelte arbejder sammen til en lang frise eller et stort vægtæppe til klasseværelset. Det kan både ske efter bestemte farve- eller formprincipper eller efter umiddelbare indfald.

Et andet eksempel med matematisk udgangspunkt kan være at lave sin egen patchworkblok. Tegn et kvadrat og inddel det i forskellige felter, så du får en patchworkblok. Giv din blok et navn, som du synes passer til den. Både til arbejdet med tegningen af grundformen og det videre arbejde med variationerne er computerens maleprogram et godt værktøj. Du kan konstruere grundformen helt nøjagtig, gemme den, kopiere, vende, dreje, spejle, forstørre og formindske og farvelægge. Alt det der tager så frygtelig lang tid, hvis det skal foregå manuelt.

Materialelære

Materialelæren danner grundlag for relevante valg af materialer. Det at begribe, hvordan en tot uld bliver til en tråd, der spindes og derefter væves til et stykke stof, kan være med til at give forståelse for materialets natur i forhold til funktionen. Derfor skal materialelæren integreres i arbejdsprocesserne, både når der skal vælges materialer i forhold til tingenes funktion og udtryk, og når der skal ses på gamle tekstiler.

I materialelæren indgår også kendskab til vedligeholdelse, efterbehandling og vask. Når man er færdig med en brugsting, kan man lave sin egen mærkning af tingen og til sidst sy den i som afslutning på veludført arbejde.

Læreren kan forholdsvis let lave sig en materialekuffert med aflagt og kasseret tøj, som kan inspirere til megen snak om de materialer, tingene er lavet af, og hvordan de er mærket og skal behandles. Gem gerne misfarvet tøj, krympede uldbluser og andet i kufferten. Efterhånden vil der være en fin samling af eksempler på forkert behandling af tøj og brugstekstiler. Kufferten kan også indeholde eksempler på forskellige materialer, som eleverne selv kan eksperimentere med i vask og strygning.

Farvelære

Yndlingsfarver og modifarver, nuancer og kontraster, farvesammensætninger, mix og match – farverne er et væsentligt element i håndarbejdsundervisningen.

I ethvert arbejdsforløb vil eleverne skulle tage stilling til valg af farver – enten inden for en ramme eller fuldstændig frit, og undertiden lægger indhold og teknikker helt specifikt op til, at det er eleverne selv, der har ansvar for at fremstille netop den eller de farver, som de ønsker at gøre brug af. Dette sker først og fremmest i forbindelse med stofmaling og -tryk, hvor udgangspunktet oftest vil være de tre grundfarver + sort og hvid. Herudfra kan stort set alle andre farver blandes, og netop denne mulighed giver eleverne indsigt i og forståelse for, hvordan sådanne blandinger virker og kan styres.

Skemaet viser, hvorledes fagets CKF kan indgå i disse forløb:

Håndværksmæssige arbejdsområder	<ul style="list-style-type: none"> • beherske et bredt udvalg af håndværksmæssige teknikker • vælge hensigtsmæssige materialer, teknikker, maskiner og værktøj • planlægge en arbejdsgang ud fra en tidsramme og med materialer efter eget valg • kende og efterleve sikkerheds- og sundhedskrav i undervisningen.
---------------------------------	---

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold

Tekstiler som kommunikationsmiddel og kulturhistorien som inspiration

Håndarbejde er så tæt knyttet til traditioner og kultur, at kulturhistorien kan være både en forudsætning for og inspiration til arbejdet med tekstile udtryk.

Hvad kan en gammel arbejdsskjorte ikke fortælle om livet omkring århundredeskiftet, om materialerne og håndarbejde som en nødvendighed, både når der skulle sys nyt eller lappes? Her ligger stof til mange historier og forklaringer på snit, farver og striber – lige til at øse af og brodere videre på. Lav evt. et historisk hjørne i håndarbejdslokalet, en flettet kurvekuffert med gamle håndarbejder og fremmede sager. Lad fantasien få frit spil med disse ting, eller fortæl "deres" historie som oplæg til et emne eller forløb.

Der kan også indrettes et forundringskab med fremmede og mærkelige tekstile ting. Der kan være stoffer, der er rare at mærke på eller underlige eller ubehagelige i deres overfladestruktur.

Arbejder man med historiske emner, er autenticiteten af væsentlig betydning. Det er vigtigt at tage udgangspunkt i de oprindelige materialer eller teknikker. Man kan væve tæpper på en opretstående oldtidsvæv med en blanding af uspundet uld og sit eget garn, spundet på hånden. Så har man været loyal over for teknikken og materialet, selvom det færdige tæppe har et moderne udtryk. Derved kan man både vedligeholde og forny de tekstile traditioner.

Arbejder man med fremmede kulturer, kan man bruge deres tekstile udtryk som inspiration eller som gode ideer til noget lignende. Det kunne være en afrikansk kanga til strandbeklædning, en dug eller pose til det, man har med på stranden. Det kunne være chilenske billedtæpper eller større fælles billedvævningsprojekter, inspireret af afrikanske vævninger. Som en inspirerende historie til et forløb med strikning kan man fortælle om Aransweateren, der i sine mønstre med snoninger og forskellige retvrang-strikkemønstre fortæller historier om den mand, der bar den, og om de ønsker og håb, hans kvinde har strikket ind i trøjen. Fortæl, hvordan og hvorfor vestjyske fiskerkoner strikkede deres hår ind i mændenes trøjer, og fortæl, hvordan irske kvinder lærte at hækle og hver

især forpligtede sig til at lære teknikken videre til 30 andre kvinder. Derved reddede de den irske republik fra hungersnød i midten af attenhundredetallet ved at kunne eksportere hækede produkter i et uhørt stort antal.

Der er megen inspiration at hente i fx bøger, billeder eller film om fremmede kulturer. Samtidig med at kulturhistorien skuer tilbage, er den med til at forny. Man kan strikke smykker, figurer og skulpturer med metaltråd eller tovværk – gamle teknikker brugt med nye materialer eller gamle materialer forarbejdet med nye teknikker.

Ser man på kulturhistorien i et nutidigt perspektiv, er der mange muligheder i det kulturmøde, vi dagligt har i skolen, i byen, eller når vi rejser ud. Brug disse muligheder, fokuser på forskellene, lad dem være udgangspunkt for gensidig inspiration. Prøv at finde frem til, hvad der er speciel dansk kultur tekstilt set, og opdag, at den er udviklet og sammensat af mange forskellige kulturelle påvirkninger. Tag emnet mode op i et bredt perspektiv, både kulturhistorisk, som skabende håndværk og design eller set med forbrugers øjne. Det kan være godt at blive bevidst om både markedsmekanismerne og “gadens mode”, inden den bliver masseproduceret. Det er også kulturhistorie.

Brug de lokale ressourcer, historien, byens mange stiludtryk og naturens former. Tag udgangspunkt i fortællingen, eventyr og myter, litteraturen og digtningen, billeder, film og skuespil. Brug lokale resourcepersoner, håndværkere og kunstnere. Lad fx det lokale museum indgå i undervisningen.

Som afslutning på ethvert forløb kan/bør eleverne præsentere deres færdige produkter på skolens hjemmeside, i skolen, på biblioteket, hos købmanden, i banken el.lign.

Miljø og ressourcer

Tøjet er blevet kaldt “vort kropsnære miljø”, men i håndarbejde er det ikke kun tøjet, det handler om, når der tales om miljø og ressourcer. Her er emnet meget bredere. Det betyder, at man skal tage stilling til og lære om bæredygtig udvikling i forhold til vækstideologien.

Håndarbejdsundervisningen har sit særlige ansvar for at bevidstgøre eleverne som forbrugere, så de opnår en kritisk og ansvarsfuld indstilling både til forbrug i almindelighed og til forbrug af tekstiler og tøj i særdeleshed.

Når man arbejder med dette område i håndarbejdsundervisningen, må man som lærer forholde sig bevidst til bæredygtighed, samtidig med at man må være klar over det ansvar, man har for at bevidstgøre eleverne om, at de valg, de tager som forbrugere, også har konsekvenser for andre mennesker og vores fælles miljø.

Spørgsmål, som man kan tage op i undervisningen, er: Hvilke tekstiler bruger vi – naturmaterialer eller kunststoffer? Er naturmaterialer altid bedre end kunststof? Hvor kommer tekstilerne fra, og hvilke miljømæssige påvirkninger kan produktionen have medført? Hvad betyder en lang transportvej af produkterne for miljøet? Under hvilke arbejdsmæssige forhold er produkterne fremstillet? Hvordan kan vi fortsat have økonomisk vækst uden at påvirke vores miljø i negativ retning?

Det er vigtigt at arbejde hen imod en forståelse af og glæde ved at planlægge, fremstille, vedligeholde, reparere og forny i stedet for først og fremmest at forbruge og kassere. Det kan i

bedste fald give nogle fremtidige forbrugere, der i højere grad end det er tilfældet i dag, tager hensyn til en bæredygtig udvikling.

Tøj, mode og genbrug

Ofte vil eleverne selv have en idé om et produkt eller måske en helt klar opfattelse af, hvordan det skal se ud. Her er det væsentligt, at læreren forstår at sætte sig ind i elevens tanker og være rådgivende mht. tilrettelæggelsen af arbejdsgangen.

Ofte handler det om at følge moden, vise stil og sende de rigtige signaler. Det kan være så forskelligartede udsagn som:

- det skal ligne det, jeg har set i et blad
- det skal være enormt sejt, dyrt, vildt og cool
- det skal se yndigt ud og være let at vaske og stryge.

Produktets udformning følger naturligvis også moden. Cowboybukser kan omsys til nederdele det ene år, og året efter kan der være fokus på genbrug af andre beklædningsdele, som fx udsmykkes eller forandres på anden vis.

En opgave i valgfagsundervisningen kunne lyde: "Skab dig en dragt, der ser meget dyr ud, men ikke må koste noget!"

En brugt kjole, jakkesæt eller lignende kan sys om og suppleres med dele fra andet tøj, eller materialerne kan bruges i en helt ny sammensætning. Billige materialer og reststof kan bruges til skrorter og lignende, og pailletter og tyl kan være det, der sætter prikken over i'et.

Skemaet viser, hvorledes fagets CKF kan indgå i disse forløb:

Det samfundsmæssige og kulturelle indhold	<ul style="list-style-type: none"> • forstå, hvordan skabertrang og beherskelse af håndværk har sat sig spor i historien og påvirker vores dagligdag og fremtid • undersøge og diskutere tekstile produkters betydning som kommunikationsmiddel, der udtrykker stemninger og signalerer holdninger og normer • præsentere og formidle egne produkter i samspil med det omgivende samfund.
---	--

Linksamling

<http://www.uvm.dk/Uddannelse/Folkeskolen.aspx>

Undervisningsministeriet

kulturkanon.kum.dk

Her fra denne hjemmeside kan du udforske alle værkerne fra kulturkanonen og hente inspiration til undervisningsforløb med emner fra kulturkanonen.

uvm.gonesurfing.dk/flora/flora.asp

Kulturkanon i undervisningen. Her kan hentes undervisningsforløb i tilknytning til kulturkanonen for håndarbejde.

evaluering.uvm.dk

Evaluering i håndarbejde og sløjd.

emu.dk

Danmarks undervisningsportal.

infoguide.emu.dk

Om grundskolen og fagene.

kif.emu.dk

Kvalitet – inspiration og faglighed.

eva.dk

Danmarks Evalueringsinstitut.

retsinformation.dk

Love og bekendtgørelser om folkeskolen.

arbejds miljoweb.dk

Når klokken ringer, en branchevejledning om risikomomenter i undervisningen.

kulturarv.dk

Kulturarvstyrelsens hjemmeside, børn og kulturarv, undervisningsaviser.

dmol.dk

Danske museers hjemmeside.

bibliotek.dk

Find den bog du mangler!

haandarbejdeiskolen.dk

Danmarks Håndarbejds lærerforenings hjemmeside.

sloejd.dk

Danmarks Sløjdlærerforenings hjemmeside